

Asutawa Kogu

5. istungjärk. **Protokoll nr. 159 (5).**

1920. a.

Eesti Asutawa Kogu koosolek 8. oktoobril
1920. a. kell 5 p. l. Toompea
lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 89 Asutawa Kogu
liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, välisminister **A. Birk**, siseminister **K. Einbund**, kohtuminister **J. Jaakson**, toitlusminister **J. Krüisa**, rahaminister **T. Wares**.

P ä e w a k o r d:

1. Asutawa Kogu juhatusে tadaandmine Asutawa Kogu liikmete koosolekult puudumiste kohta juuli- ja septembrikuul.

2. Asutawa Kogu nimele antawate palwete läbiwaatamise komisjoni ettepanekud:

a) a r m u a n d a:

- 1) Theodor Märdi p. Laas'ile.
- 2) Jakob Jaani p. Weissmann'ile.
- 3) Richard Jaani p. Kalas'ile.
- 4) Maria Mudale.
- 5) William Kaarli p. Moosberg'ile.
- 6) Karl Hansu p. Leet'ile.
- 7) Willem Juhani p. Pärna'le.

b) k a r i s t u s t k e r g e n d a d a:

- 1) Olga Sergejew'ale.
- 2) Maria Peetri t. Slobkin'ale.
- 3) Gustaw Peetri p. Kuiw'ile.
- 4) Johannes Willemi p. Tebbe'le.
- 5) Aleks. Gustawi p. Rundstük'ile.
- 6) Maria Antoni t. Pappul'ile.
- 7) Peeter Jaani p. Truuts'ile.
- 8) Arnold Jaagu p. Müürsepp'ale.
- 9) Aleksander Napsepp'ale.
- 10) Hendrik Karule.
- 11) Peeter Jüri p. Nõumees'ile.
- 12) Andrei Dimitri p. Tailow'ile.
- 13) Peeter Jakobi p. Grünberg'ile.
- 14) Johannes Elbach'ile.
- 15) Roman Juhani p. Johanson'ile.
- 16) Friedr. Hansu p. Printsthal'ile.
- 17) Johannes Johani p. Karulaas'ile.
- 18) Herman Aleks. p. Tiidrus'ele.
- 19) Jakob Jegorow'ile.
- 20) Aleks. Osipi p. Grudkin'ile.

21) Karl Aleksandri p. Puss'ile.

22) Karl Jaani p. Wiinalas'ile.

23) August Aun'ile.

3. Seaduseelnõu maakonnanõukogude walimisseaduse muutmise ja täiendamise kohta — omawalitsuse komisjoni ettepanek.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimise peale Helsingi konsul Schwalbe asjus.

5. Seaduseelnõu riiklikkude tööstus- ja kaubandusettewõtete põhimääruste kohta — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

6. Asutawa Kogu liikmete H. Kruus'i, J. Kärner'i, A. Oinas'e ja A. Ostra süüdistuse asja läbiwaatamise komisjoni ettepanek Asutawa Kogu liikmete A. Oinas'e ja A. Ostra wastutusele wõtmise asjus.

7. Wabariigi Walitsuse ettepanek Asutawa Kogu liikme E. Jonas'e kohtuwõimude kätte wäljaandmise asjus.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmade arupärimiste peale — maa-andmise asjus kõrgematele sõjawäelastele.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretäri kohal sekretäär **H. Martna**.

Koosolek algab kell 5.30 min. p. l.

1. Päewakorra Juhataja J. Seljamaa ja **Jamaa**: Awan Asutawa Kogu koosoleku.

Palun rahwasaadikuid kohtadele asuda. Päewakord on rahwasaadikutele laiali saadetud. Juhatus teatab, et on sisse tulnud arupärimine Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma poolt — walimiswabanduse rikkumise kohta Wiljandis. On ette pandud see arupärimine päewakorda wõtta. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Kas tehakse ettepanekuid, missuguse päewakorrapunkti all see arupärimine üles wõtta?

H. Kruus (is.): Et tänane päewakord wõrdlemisi pikk on ja selle tagajärjel wõiks juhtuda, et kui arupärimine lõppu panna, ta mitte arutamisele ei tuleks, kuna aga küsimus, mis arupärimises puudutatud, wäga terawat, kiiret iseloomu kannab, sellepärast teen ettepaneku arupärimine wõtta kolmandaks päewakorrapunktiks.

Juhataja **J. Seljamaa**: Rhs. Kruus'i poolt on ettepanek tehtud arupärimine asetada kolmandaks päewakorrapunktiks. Panen rahwaesitaja Kruus'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.)

Akl. Kruus'i ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

K. Wirma (sd.): Mina panen ette 8. päewakorra-punkti panna 4. punktiks ja selle motiwi põhjal, mis siin päewakorra-punktide juures juba tähendati ja nimelt: sellel päewakorra-punktil oli seitsmepäewaline tähtaeg, kui aga seda nüüd pika päewakorra lõppu jätta, siis wõib olla, et see üldse arutamisele ei tule. Sellepärast teen ettepaneku see küsimus 4. päewakorra-punktiks wõtta. Peale selle teen ettepaneku, et see, mis 4. päewakorra-punktina üles antud, wiimaseks päewakorra-punktiks saaks pandud.

Juhataja **J. Seljamaa**: Rhs. Wirma poolt on kaks ettepanekut tulnud: 1) 8.-päewakorra-punkt paigutada 4. punktiks ja teine ettepanek on, et 4. päewakorra-punkt paigutada lõppu. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on esimene ettepanek wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on teine ettepanek wastu wõetud.

2. Teadaandmine Enne kui päewakorra arutamisele muudatuste kohta korra asuda, teatan, et on Asutawa Kogu asude, teatan, et on koosseisus. tulnud Asutawa Kogu juhatusel teadaanne:

„Seega on mul au teatada, et mina Asutawa Kogu liikme kohuste täitmisest loobun. 24. sept. 1920. a. Asutawa Kogu liige H. Tats.“ Järgnewale rahwasaadikule wastawast rühmast härra Brüller'ile on kutse saadetud, kes ka läinud koosolekul juba Asutawa Kogu tööst osa on wõtnud.

3. Teadaandmine
Asutawa Kogu liikmete puudumiste üle Asutawa Kogu koosolekuilt juuli- ja septembrikuul.

Sekretäär H. Martna (loeb): Juulikuul on teatamata põhjustel puudunud järgmised Asutawa Kogu liikmed: K. Baars — 4, E. Birkenberg — 3, J. Epner — 2, T. Grünthal — 4, K. Haho — 4, A. Janson — 1, P. Johanson — 5, E. Jonas — 8, K. Ipsberg — 5, N. Kann — 1, T. Kalbus — 4, A. Kapp — 4, H. Koch — 8, J. Kärner — 1, Th. Käärik — 3, E. Kūbarsepp — 1, L. Olesk — 7, H. Oraw — 3, F. Peterson — 6, J. Ploompuu — 2, H. Press-Janson — 2, J. Puss — 4, J. Päts — 4, K. Päts — 2, W. Päts — 4, H. Pöhl — 2, J. Raamot — 5, A. Ratassepp — 4, M. Raud — 8, M. Reisik — 4, E. Rosenwald — 8, P. Ruubel — 6, J. Semper — 4, A. Sternfeldt — 1, J. Sõnajalg — 2, H. Tats — 4, W. Tomberg — 1, A. Weiderman — 2, A. Weiler — 3.

Septembrikuul on puudunud järgmised Asutawa Kogu liikmed: A. Ast-Anni — 3, K. Ast — 1, K. Baars — 1, A. Bachman — 2, E. Birkenberg — 1, A. Janson — 2, J. Jans — 2, E. Jonas — 4, J. Järwe — 1, H. Kuusner — 1, M. Kurs-Olesk — 4, E. Kūbarsepp — 1, K. Lukk — 3, J. Mikiwer — 1, M. Nöges — 2, L. Olesk — 3, A. Onton — 1, H. Oraw — 2, Jakob Ploompuu — 2, K. Päts — 1, J. Raamot — 1, A. Ratassepp — 1, A. Sorokin — 1, A. Sternfeldt — 2, E. Säkk — 1, J. Sõnajalg — 4, A. Tulp — 2, J. Uluots — 1, J. Wain — 1.

4. Asutawa Kogu otsused armu nimele antawate palwete läbiwaatamise kommisjoni aruandja H. Raudsepp:

Wäljakohtu poolt on rahwawäelane Theodor Märdi p. Laas trahwitud 2 aasta wangirooduga rahwawäe kommisjoni mitteilmumise pärast. Asutawa Kogu kommisjon waatas akti läbi ja leidis, et Laas on Saksamaalt sõjawangist koju tulles ühe mobilisatsiooni tähtaja wahale jätnud, kuid pärast aga ise kommisjoni ilmunud ja wastu wõetud. Ta on terve aasta wäerinnal teeninud ja seda silmas pidades, et nimetud isik peale selle 8 aastat kodust ära on olnud, ilmasõjast osa on wõtnud, ja kurnatud

olekus sõjawangist tagasi tuli, paneb komisjon ette temale täielikku armu anda, teda wabastades karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Jakob Jaani p. Weissmann on I. diwiisi staabiülema poolt karistatud Narwast wäljaaatmisega. Asjalugu seisis selles, et Kreenholmi jaoskonna politseikordnik pani tähendatud isiku juures läbiotsimise toime ja protokolleeris, et tema sealt on leidnud ühe puukasti, arwatawasti raudteeteenija oma, kus sees oli 10-toobine plekknõu, mis nähtawasti salawiina sisetoomiseks kawatsetud. Nimetatud põhjusel tegi siis ka diwiisiülem oma otsuse. Seda silmas pidades, et Weismann ametipoolest plekisepp, et plekkriistade walmistamine tema elukutse, et see seaduse poolest lubatud ja ta mitte ei wõi teada, mis otstarbeks teda tellija tarwitab, sellepärast otsustas komisjon temale täielikku armu anda ja teda lubada Narwa tagasi tulla.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Richard Jaani p. Kalas on omawoliliselt roodust lahkumise pärast mõistetud kõigi õiguste kaotamisega üheks aastaks wangi roodu. Silmas pidades eksija noorust, ta on 19 a. wana, ja asjaolusid, mis teda roodust lahkumisele sundisid, ning peale selle, et tema edasilükatawa karistuse puhul üks aasta wäeliinil olnud ja mitmetest lahingutest osa wõtnud, ning ennast hästi ülewal pidanud, teeb komisjon ettepaneku Kalas'ile täielikult armu anda, teda wabastades karistusest ning selle tagajärgedest.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Karl Hansu p. Leet on wäljakohtu poolt mõistetud omawoliliselt sõjawäest lahkumise pärast 4 aastaks sunnitööle. Kohtuakti ja andmeid läbi waadates selgus, et ehk

küll Leet eksinud on ja sellega wormilikult teatawate paragrahwide alla käies, walju karistuse ära on teeninud, kuid silmas pidades tema perekonna draamat ja ka seda asjaolu, et kogu tema warandus mitte õigeaks ajaks koju ilmumise puhul oleks wõinud kaduma minna, otsustas komisjon temale täielikult armu anda, teda wabastades karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Gustaw Peetri p. Kuiw on wäljakohtu poolt omawoliliselt roodust lahkumise pärast kõigi õiguste kaotamisega 7 aastaks sunnitööle mõistetud. Silmas pidades äraoleku lühikest aega ja seda, et äraolija ise tagasi tuli ja et tema äraoleku aeg haigusega pikendatud sai, otsustas komisjon Asutawale Kogule ette panna Gustaw Kuiw'i karistust kergendada, temale määrates 1 aasta 2 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Hendrik Karu on wäljakohtu poolt wäeteenitusest kõrwalehoidmise pärast 8 aastaks sunnitööle mõistetud. Komisjon, kes selle akti läbi waatas, seda silmas pidades, et Karu sõjastaadud haawade tagajärjel raskes terwislikus seisukorras oli ja et see terwislik põhjus ka üheks kõrwalehoidmise põhjuseks oli, teeb ettepaneku Hendrik Karu'le pealepandud karistust kergendada, määrates temale üks aasta wangistust.

J. Ernesaks (sd.): Sõjawäljakohus on otsustanud muidugi wormilikkude andmete järele. Tutwustades ennast ligemalt Hendrik Karu seisukorraga, olen leidnud, et sõjawäljakohus liig karedalt on otsustanud, kuna siin seisukord sisuliselt sarnane on, et inimene, keda sõjawäest kõrwalehoidmises süüdistatakse, ja süüdlaseks on mõistetud, on Wene-Saksa sõjas kihwtiste gaaside läbi raskesti kannatada saanud ja haiguse pärast ei saanud ta mitte õigel ajal komisjoni ette ilmuda. Kui Hendrik Karu'l oleks wõimalik olnud maal tohtritunnistust saada, siis wõib olla sarnast otsust sõja-

wäljakohtu poolt ei oleks tehtud. Et aga tohtritunnistust maal raske saada oli, pidi loomulikult sarnane otsus tulema, kuna seda terwislikkudel põhjustel mitte ei oleks tulnud. Sellepärast teen ettepaneku Karu'le täielikult armu anda, wabastades teda karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja **J. Seljamaa**: On kaks ettepanekut tehtud. Komisjoni poolt Karu'le karistust kergendada, määrates üks aasta wangistust. Rhs. Ernesaks'a poolt — Karu'le armu anda. Need on kaks paralleel-ettepanekut, sellepärast tulewad nemad mõlemad esiteks poolt hääletamisele. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud, sellepärast panen nad üksikult poolt ja wastu hääletamisele. (Hääletatakse.) Komisjoni ettepanek on saanud 37 häält poolt, 11 häält wastu, rhs. Ernesaks'a ettepanek 16 häält poolt ja 32 häält wastu. Sellega on komisjoni ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Jüri Nõumes on sõjawäljakohtu poolt kolmeks aastaks sunnitööle mõistetud sõjawäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast. Nimetatud juhtumine on täiesti analoogiline Hendrik Karu juhtumisele ja neil samadel motiividel paneb komisjon ette temale karistust kergendada määrates kaks kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **H. Raudsepp**: Andrei Tailow on wäljakohtu otsuse järele 4 aastaks sunnitööle mõistetud wäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast. Nimetatud isik on wenelane, kirjaoskamatu ja peale selle on see lugu nii olnud, et tema on kroonu puude wedamise juures tegew olnud, ja tööde juhataja olla temale öelnud, et üks kroonu töö on kõik, kas sa puid wead wõi sõjawäeteenistuses oled. Seda silmas pidades, et Tailow harimata on, ja seda wahet ei ole suutnud aru saada, teeb komisjon ettepaneku tema karistust kergendada, nimelt, määrates temale üks aasta wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

sega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus**: Willem Pärn on kohtu poolt 6 aastaks sunnitööle mõistetud selle eest, et ta wäeteenistusest kõrwale on hoidnud. Ettepanud dokumentidest on näha, et ta haiguse pärast koju on lastud. Komisjon waatas tema paberid läbi ja leidis, et temale täielikult armu wõib anda.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus**: Palwete komisjon paneb Johannes Tebbe asjus järgmist ette: Asutaw Kogu, läbi waadates Johannes Willem'i poeg Tebbe palwe temale armuandmise kohta, kes 6. septembril 1919. a. teise diwiisi tagawara pataljoni wäljakohtu poolt omawoliliselt wäeosast lahkumise pärast kõigi õiguste kaotamisega 4 aastaks sunnitööle mõistetud, otsustas: Johannes Willemi poeg Tebbe'le pealepandud karistust kergendada, määrates 1 aasta wangistust.

Johannes Tebbe, 21 -aastat wana, on mõistetud 4 aastaks sunnitööle selle eest, et tema sõjawäeteenistusest kõrwale on hoidnud. Tebbe oli ainult lühikese aja ära ja tuli wäeosasse tagasi wabatahtlikult, ja wõttis pärast seda kõigesuurematest wõitlustest osa. Seda kõike silmas pidades, leidis komisjon wõimaliku olewat Tebbe karistust kergendada ja temale 1 aasta wangistust määrata.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus**: Aleksander Rundstük on sõjawäe ringkonna kohtu poolt sõjawäest kõrwale hoidmise eest 4 aastaks sunnitööle mõistetud kõigi õiguste kaotamisega. Silmas pidades, et Aleksander Rundstük ise tagasi tuli, teeb komisjon ettepaneku tema karistust kergendada ja määrata temale 9 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus**: Marie Pappul, 17 aastat wana, on sõjawälja

kolitu poolt 20 aastaks sunnitööle mõistetud salakuulamise pärast. Tema on aga kinni wõetud enne, kui tema meie maale tulla sai, tunnistas ise oma süü üles, et ta teatud ülesannetega on Wenemaalt Eestimaale saadetud, kuid tema ei mõelnud siin midagi korda saata, waid tuli ainult selle ettekäände all, sellepärast et Wenemaalt ära pääseda. Silmas pidades tema noorust ja et ta midagi teha ei saanud, leiab komisjon wõimaliku olewat tema karistust 1 aasta 6 kuu wangistuse peale ümber wahetada.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Peeter Truuts on sõjawäe ringkonnakohtu poolt sõjawäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast 4 aastaks sunnitööle mõistetud. Truuts ilmus mõni päew hiljem oma wäeosasse, kui ta rahwawäe komisjoni poolt wastu oli wõetud. Seda silmas pidades, et tema wabatahtlikult ilmus ja ainult mõne päewa hiljaks jäi, leiab komisjon wõimaliku olewat tema trahwi kergendada ja temale 8 kuud türmi määrata.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Arnold Määrsepp, 20 aastat wana, on 8 aastaks sunnitööle mõistetud sellepärast, et ta 7 päewa ennast teenistusest kõrwale hoidis. Silmas pidades tema noorust ja seda, et ta wabatahtlikult wäeosasse tagasi tuli, leiab komisjon wõimaliku olewat tema karistust kergendada ja määrata 1 aasta wangistust.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Aleksander Napsepp on sõjawäe ringkonnakohtu poolt 4 aastaks sunnitööle mõistetud sellepärast, et ta wäeteenistusest kõrwale on hoidnud. Kõrwalehoidmine tuli sellest, et tema ilma weltweebli loata „Wanemuises“ ühest pidust osa wõttis, sellepärast taheti teda arreteerida, kuid Napsepp hoidis ennast kõrwale. Pärast

seda wõeti ta kinni ja mõisteti 4 aastaks sunnitööle. Komisjon teeb ettepaneku tema karistust kergendada ja temale määrata 6 kuud wangistust.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Friedrich Printsthal on sõjawäe ringkonnakohtu poolt 5 aastaks sunnitööle mõistetud, sellepärast et ta wäeteenistusest kõrwale on hoidnud. Silmas pidades seda, et see kõrwalehoidmine lühikest aega kestis, teeb komisjon ettepaneku tema karistust kergendada ja temale määrata 3 kuud wangistust.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Johannes Karulaas on lühikese aja omawoliliselt wäeteenistusest ära olnud ja sõjawäe ringkonnakohus on ta mõistnud 6 aastaks sunnitööle. Komisjon teeb ettepaneku temale karistust kergendada ja temale määrata 1 aasta 3 kuud wangistust, silmas pidades, et ta wabatahtlikult tagasi tuli, ja et ta ainult 21 aastat wana on.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Herman Tiidrus on kalewlaste malewa wäljakohtu poolt 2 aastaks wangiroodu määratud sellepärast, et ta lühikest aega oma wäeosast ära on olnud. Komisjon teeb ettepaneku tema karistust kergendada ja temale määrata 1 aasta 3 kuud wangistust, silmas pidades seda, et Herman Tiidrus ise tagasi tuli, ja ta ainult 22 aastat wana on.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja T. Kalbus: Jakob Jegorow on 7-da jalawäe polgu wäljakohtu poolt omawoliliselt wäeosast äraolemise pärast 3 aastaks wangiroodu määratud. Silmas pidades, et ta ainult mõne päewa

hiljaks jäi ja ise tagasi tuli, teeb komisjon ettepaneku temale 3 aasta wangiroodu asemele 5 kuud wangistust määrata.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus:** Aleksander Grudkin on mõistetud 6 jalawäe polgu sõjawäljakohtu poolt 1 aastaks 6 kuuks wangiroodu sellepärast, et tema õigel ajal puhkuselt tagasi ei tulnud. Silmas pidades, et äraolemise aeg lühike, ja et ta ise wabatahtlikult tagasi tuli, sõjawäes wahvasti wõitles, nagu rooduüema tunnistused näitawad, teeb komisjon ettepaneku Grudkin'i saatust kergendada ja määrata temale 6 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **N. Talts:** Peeter Grünberg on sõjawäljakohtu poolt sõjawäeteenistusest kõrwahoidmise pärast kõigi õiguste kaotamisega 6 aastaks sunnitööle mõistetud. Komisjon waatas selle asja läbi ja leidis, et Grünberg on weebruarikuus 1919. a. Wenemaale wangi wiidud, kust ta oktoobrikuul tagasi põgenes. Tööpuudusel nälginud olekus on ta Wõrumaale metsatööle läinud, arwates, et metsatöö teda sõjateenistusest wabastab ja on seal kinni wõetud. Neid asjaolusid silmas pidades, teeb komisjon ettepaneku Grünberg'i peale pandud karistust kergendada ja temale määrata 8 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **N. Talts:** Johannes Elbach on sõjawäljakohtu poolt sõjawäeteenistusest lahkumise pärast 3 aastaks sunnitööle mõistetud. Ta on nelipühiks koju läinud omale pesu tooma, nagu ta seletab, ja on selle järele wabatahtlikult tagasi tulnud. Silmas pidades tema noorust ja seda, et ta lühikese aja ära on olnud, ja ise tagasi on tulnud, otsustas komisjon Asutawale Kogule ette panna määrata temale ainult 6 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **N. Talts:** Karl Puss on sõjawäljakohtu poolt 6 aastaks sunnitööle mõistetud roodust lahkumise pärast. Puss on Narwa läinud, kui wäeosa liinile läks ja seal wiibinud 8 päewa. 2 päewa ära olles on tema hakanud oma wäeosa otsima ja ei ole seda mitte leidnud. Wiimaks on ta wabatahtlikult roodu tagasi jõudnud. Silmas pidades, et tema on 19 aastat wana, ja et ta wabatahtlikult roodu tagasi ilmus, leidis komisjon wõimalikuks temale trahwiaega lühendada ja määrata 9 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **N. Talts:** Karl Wiinalas on sõjawäljakohtu poolt mitte õigeks ajaks sõjateenistusse ilmumise pärast kõigi õiguste kaotamisega 2 aastaks wangiroodu mõistetud. Tema seletab oma palwekirjas lahkumist sellega, et parajasti, kui tema on pidanud sõjawäljale minema, tema naisel laps on sündinud, ja tema pidanud koju naisele abiks jääma. See muidugi wabandawaks põhjuseks ei wõi olla, kuid siiski wõib põhjuseks olla trahwi kergenduseks ja komisjon otsustas ette panna, määrata temale 6 kuud wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **J. Temant:** Marie Muda mõisteti Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt warguse pärast 1½ kuuks wangiroodu. Ta warastas 2 puuda rukkijahu ja ühe käia. Ta on lesk, kelle mees ilmasõjas langenud. Lapsi kodus, wanem 13-aastane, kõige noorem 1½-aastane, seda silmas pidades, arwas komisjon wõimaliku olewat Asutawale Kogule ette panna, Marie Muda karistuse alt wabastada.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Temant: Roman Johanson on Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt wiinapõletamise eest 3 aastaks wangiroodu mõistetud. Komisjon arwas võimalikuks temale pealepandud karistust kergendada ja määrata 1½ aastat wangistust, arwesse wõttes eeluurimise wangistust.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Sitska: Rahwawäelane William Moosberg on sõjawäe ringkonnakohtu poolt üheks aastaks kodanlikule wangistusele mõistetud sellepärast, et tema end kõrwale hoidis sõjawäeteenistusest. Asjalugu oli nii, et tema sõjawäe komisjoni tunnistust selle üle ette ei pannud, et tema oma ema ainukene toitja on. Temale anti võimalus tunnistust muretseda, kuid sai arwamise, et ta siis peab komisjoni ilmuma, kui teda kutsutakse, ja oli nõnda ligi kuu aega kodus, kust teda politsei wõimud kinni wõtsid. Silmas pidades seda arusaamatust ja seda, et ta teenistusest ikkagi oleks wabastatud, otsustas komisjon Moosberg'ile täielikult armu anda, teda wabastada karistusest, ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Raudsepp: Rahwawäelane August Aun on sõjawäljakohtu poolt wäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast kõigi õiguste kaotamisega 15 aastaks sunnitööle mõistetud. Ta on 22 aastat wana. Tema noorust silmas pidades ja seda, et ta ise teenistusse ilmus, ja wõrdlemisi mitte kaua ära ei olnud, leiab komisjon võimaliku olewat Asutawale Kogule ette panna August Aun'i karistust kergendada ja temale määrata 1 aasta wangistust.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Kahes asjas, Olga Sergejewa ja Maria Slobkina karistuse kergendamise asjus, on aruandjana üles märgitud rhs. Kuusner. Rhs. Kuusner ei ole aga koos-

olekule ilmunud. Kas ei soowi mõni teine komisjoni liige aruandjana esineda? Et keegi seda teha ei soowi, jääwad need kaks asja järgmise Asutawa Kogu koosoleku otsustada.

5. Iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine walimise kihutustöö takistamise asjus.

Sekretäär H. Martna (loeb):

Eesti Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt. Tallinna ametiühisuste kesknõukogu juhatus poolt saadeti 1. oktoobril sel aastal Jaan Santa Wiljandisse, et seal Riigikogu walimistel Tallinna ametiühisuste kesknõukogu poolt ülesseatawa nimekirja sisseandmiseks tarwilikke eeltöid teha. 4. oktoobril oli Wiljandi linatööstuse tööliste ametiühisuste juhatus koosolek, kus otsustati Tallinna ametiühisuste kesknõukogu ülesseatud nimekirja sisseandmiseks wäjalikult kaasa aidata. Järgewal päewal anti sellest töölistele teada ja pandi Tallinna ametiühisuste kesknõukogu resolutsioonid Riigikogu walimistest osawõtmise kohta wabrikusse üles. Resolutsioonid rebiti wabrikuwalitsuse poolt maha, ja Wiljandi linatööstuse ametiühisuse sekretäär August Kaik arreteriti sel puhul kohaliku kaitsepolitsei poolt, kust ta hiljem küll wabastati, kuid tingimisega, et ta Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirja korraldamise töödest osa ei wõtaks. Samuti nõuti, et ta ametiühisuste tegewusest tagasi astuks. Sarnane kaitsepolitsei teguwiis on kõige jämedam walimiswabaduse rikkumine, mille puhul ette paneme Asutawale Kogule siseministri poole järgmise arupärimisega pöörata:

1. Kas on siseministril teada, et kaitsepolitsei poolt Wiljandis Tallinna ametiühisuste kesknõukogu poolt sisseantawa nimekirja korraldajate wastu surweabinõusid on tarwitatud?

2. Kui on, mida kawatseb siseminister nende tagajärgede kõrwaldamiseks ja Riigikogu walimiswabaduse teostamiseks ette wõtta?

Paneme ette see arupärimine Asutawa Kogu lähema koosoleku päewakorda wõtta, seda rutuliseks tunnistada, wastu wõtta, ja siseministrile wastamiseks 7-päewaline tähtaeg määrata. Tal-

linn, 8. oktoobril 1920. a. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel alla kirjutanud: H. Kruus, H. Raudsepp, A. Janson.

H. Kruus (is.): Sellele arupärimisele ei tarwitse pikemat põhjendust leida. Sündmuste käik, mis Wiljandis Riigikogu walimiste eeltööde kihutuswabaduse takistamisel maad on wõtnud, on juba lühidalt arupärimises öeldud. Sellele üksikasju juurde lisada oleks juba liigne. Ma tahaksin ainult siin seda rõhutada, et see küsimus iseenesest faktiline on ja sellepärast on tarwis teda otsekohe awalikul ette kanda ning siseministrilt sel puhul tarwilikku seletust nõuda ja hiljem selle kohta seisukoht wõtta. Kui juba alguses, kui ninikirju ei ole weel sisse antud, mõnele rühmale Riigikogu walimistest osawõtmises takistusi tehakse, siis halwatakse kihutustööd ja walimiswabadust, mis põhiseaduses kindlustatud on, ja walimised ise, mis niisugustes tingimistes sündinud, saawad täiesti otstarbetuks ja ülearseks jandiks. Sellepärast toetan ma ettepanekut, mis meie arupärimise sisseandjad, oleme teinud, ja panen ette arupärimist rutuliseks tunnistada ja siseministrile tema peale wastamiseks 7-päewane tähtaeg määrata. Et siseministril Tallinna ametiühisuste kesknõukogu saadikute kaudu asi juba tuttav on, wõib olla leiab siis härra siseminister juba täna wõimaliku olewat, mis weel kõige parem oleks, selle kohta soowitawaid seletusi anda, et walijad walimiste kihutuste wabaduses juba nüüd kindlustatud saaksid.

Siseminister K. Einbund: Austatud rahwaesitajad! Arupärimise sisu ja arupärimine ise ei olnud minul mitte enne teada, kui seda siin koosoleku algul kuulsin. Asi ise sai aga mulle juba eile teatawaks, kui ametiühisuste kesknõukogu kaks asemikku minu jutule tulid. Mina arwasin, pärast seda, kui ma asja olin seletanud, et see nähtawasti politsei poolt ettewaatomata eksisamm oli, ja et see otsekohe kõrwaldatud saab, ma arwasin, et see asi sellega likwideeritud on. Koosoleku eel kuulsin aga, et arupärimisega tullakse. Muidugi ma ei saanud neid kahte paberit, mis ametiühisuste kesknõukogude esitajad mulle andsid, teadmatuse pärast siia kaasa wõtta, et neid Asutawale Kogule teatawaks teha.

Asi on tõesti umbes niisugune, nagu arupärimises ette toodud, aga mispärast kaitsepolitsei ennast sinna wahele seganud on, on ka arusaadaw, kui mitte küllalt põhjendatud. See paber, mida ametiühisuste kesknõukogu esitajad nimetawad resolutsiooniks ja millega nad üles kutsumwad kõiki töölisi walimistel ühinema nende nimekirja ümber, on just kui mingisugune üleskutse. Selles resolutsioonis kõneldakse ka muuseas makswa korra kukutamisest. Asutawa Kogu liikmel Kruus'il on see paber käepärast ja tema wast kannab need read sealt ette, minul seda paberit kahjuks siin ei ole. Mõned read selles üleskutses sisaldawad tõesti mõtteid, millega otsekohele on öeldud, et seal on tarwis seda ja seda teha, mingisugusest diktatuurist räägitakse ja ka walitsewa korra kukutamisest. Nähtawasti pöörasid Wiljandi wabrikuomanikud kaitsepolitsei poole selle resolutsiooni pärast, missugune asjaolu sundiski kaitsepolitseid üleskutse autorid kutsuma oma ruumidesse ja neid seal üle kuulama. Edasi seletatakse selles arupärimises, et wabrikuomanikud on need resolutsioonid wabrikuseintelt maha kiskunud, kuhu nad üles pandud olid. Mina seletasin ametiühisuste esitajatele, et see on iga inimese eraasi, kas ta laseb teatawat paberilipakat oma maja seinale kleepida wõi ei, sest hoone sisemisele seinale üleskutsete kleepimise asjus maja wõi wabrikuomanikkudele mingisuguseid ettekirjutusi teha ei saa. Mis puutub praegusel korral politsei talituswiisisse, siis saawad minu poolt kõik abinõud tarwitusele wõetud, et edaspidi niisuguseid asju ei korduks, ja otsekohe samal päewal tegin ma kirjaliku korralduse politsei peawalitsusele ringkirja kokkuseadmiseks wabariigi politseiaparaatidele, kuidas tuleb ennast ülewal pidada Riigikogu walimiste eel. Selle ringkirjaga juhtisin ma politseiaparaadi tähepanu selle peale, et tuleb punktipealt käia meie walimisseaduse järgi ja tuleb kinni pidada neist garantiidest, millest kõneleb walimisseadus walimiswabaduse kaitseks. Arwan, ja olen ka kindel, et wabariigi politseiaparaat oma koosseisus ka ilma selle ringkirjata isegi walimiswabaduse seadusi oleks kaitsnud, et aga üksik juhtumine siiski on olnud, mis näitab, et mõnes politseiasutuses eksitused ette wõiwad tulla, siis saatsingi ringkirjaliku korralduse. Nii siis arwan, et praegusel juh-

tumisel nähtawasti on kaitsepolitsei need sammud astunud wabrikuomanikkude palwe peale, need sammud olid muidugi rohkem kaugeleminewad, kui nad oleksid pidanud olema. Edasi kõneldakse arupärimises sellest, et seal justkui allkirju oleks korjatud, et inimesed mitte nende nimekirjade poolt ei hääletaks ja selle kasuks ei töötaks. Siin pean ma ütlemä, et ma seda mitte uskuda ei saa, et politsei seda tõesti teinud oleks. Kui see aga tõesti juhtunud on, siis saawad need ametnikud wastawa karistuse. Sellepärast arwesse wõttes, et minu poolt wastawad sammud astunud, arwan, et arupärimise wastuwõtmine liigne oleks, kuna ma ju kõigi arupärimises puudutatud küsimuste peale wastanud olen. Ütlesin, et minul on see asi nüüd teada ja kandsin ka ette, mis tehtud selles asjas. Süüdlased saawad wastawalt karistatud, ja et kogu politseiaparaadis niisugused puudused enm ei korduks, selleks olen ringkirjaliku korralduse teinud.

H. Kruus (is.): Härra siseminister on tõesti mõne küsimuse peale wastanud, mis arupärimises nõutud oli, kuid nüüd on seal üks tähtis asi ja iseäranis walijate ja selle rühma nimekirja meeoleolu rahustamiseks, nimelt, et kuidas mõtleb siseminister talitada nende kaitsepolitsei agentidega, kes niisugust ebaloosulikkude agarust üles on näidanud. Siseminister ei teadnud mitte wastata, kas on Wiljandis niisugune sündmus juhtunud, mis meil arupärimises ette on toodud, nimelt et kaitsepolitsei agendid on allkirju wõtnud teatawatelt ametiühisuse tegelastelt, et nemad ametiühisuse nimekirja korraldamiseks eeltööd ei teeks. See on asjaolu, mis igatahes selgitamist nõuab ja Asutawa Kogule ette kantud peab saama, niisama ka tähtis on teada, missugused abinõud siis härra siseminister sarnase asjaolu korraldamise ärahooidmiseks käsil on wõtnud.

Nõnda et ehk küll suurem osa küsimusest selle sündmuse kohta wastatud on, siiski eelnimetatu selgitamiseks on waja, et arupärimine wastu wõetaks.

Siseminister K. Einbund: Mina juba ütlesin, et see asjaolu praegu tõesti mitte teada ei ole. Kui see aga tõesti nõnda on olnud, et ametnikud walimiswabadust on rikkunud, siis leiawad nad sarnasel korral wastawa seadusliku

karistuse. Kui see karistus küllalt ei peaks rahuldama arupärijaid, siis jääb neile ju wõimalus karistuse kohta arupärimisega esineda. Kuid praegusel korral asjata paberit ja aega raiskama hakata, kantseleile tööd juurde lisades, et arupärimise peale wastata, — on minu arwates täiesti üleliigne. Ma arwan ka, et minu teadaanne Asutawa Kogu liikmeid rahuldab ja et arupärimine tagasi lükatakse.

Juhataja J. Seljamaa: Kõnelejate nimekiri on otsas. Iseseiswate sotsialistide rühm on esinenud walitsusele küsimistega, esiteks: Kas on siseministril teada, et kaitsepolitsei poolt Wiljandis Tallinna ametiühisuste kesknõukogu poolt sisseantawa nimekirja korraldajate wastu surweabinõusid on tarwitatud? — ja teiseks: kui on, mida kawatseb siseminister nende tagajärgede kõrwaldamiseks ja Riigikogu walimiswabaduse teostamiseks ette wõtta? Paneme ette see arupärimine Asutawa Kogu lähema koosoleku päewakorda wõtta, seda rutuliseks tunnistada, wastu wõtta ja siseministrile wastamiseks 7-päewaline tähtaeg määrata.

Esiteks tuleb hääletamisele, kas arupärimine wastu wõetakse wõi mitte. (Hääletatakse.) Arupärimine on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmine päewakorra-punkt oleks — Wabariigi Walitsuse seletused Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmade arupärimiste peale — maa-andmise asjus kõrgematele sõjawäelastele. Et aga walitsuse esitajat kohal ei ole, läheb Asutaw Kogu järgmise päewakorra-punkti juurde.

6. Seaduseelnõu maakonnanõukogude walimise seaduse muutmise ja täiendamise kohta — I lugemisel.

O m a w a l i t s u s e k o m m i s j o n i a r u a n d j a J. Reinthal: Wene ajutise walitsuse seadusega loodi 1917. aastal meile maakonnanõukogud ja anti nende jaoks walimis-seadus. Selles seaduses on öeldud, et maakonnanõukogud selle seaduse alusel kunni 1. jaanuarini 1919. a. töötawad, kunni sellekohane uus seadus välja antakse. Mitmesuguseil tehnilisil põhjusil ei leitud wõimalust uusi maa-

konnawalimisi korraldada, waid piken-
dati senniste nõukogude olemasolemist
kunni käesolewa ajani. Nüüd on aga tegelik elu ära näidanud, et tarwis on uusi walimisi ette wõtta. Paljudes kohtades on kandidaatide nimekiri läbi käinud ja pole enam uusi inimesi juurde wõtta. Peale selle on waja uuendada maakonnawalimiseadust. Wene ajutise walitsuse walimiseadusel olid suured puudused sellest küljest, et ette nähtud olid kahejärgulised walimised, mis meie praegusele walimiste põhimõttele ei wasta. Sellest wadjadusest wälja minnes andis wabariigi praegune walitsus ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal 6. septembril seaduse wälja maakonnawalimiseadust walimise kohta. Kuid kahjuks nendel määrustel on mõned wäikesed defektid, mis tegelikul tarwitamisel ras-
kusi sünnitawad. Sellepärast leidis omawalitsuse komisjon, et tarwis oleks seda seadust mõndapidi muuta. Esiteks leiab omawalitsuse komisjon, et see walimisi iseäranis keeruliseks teeb, kui on erilised walimisnimekirjad olemas maakonnawalimiseadust ja kui ülepea walimisõigust iseäranis on wormuleeritud. Loomulik oleks ja ka kõige parem, kui kõik walimised ühte moodi läbi wiiakse, siis ei tuleks rahwal segadust. Nimekirjad peaksid alati korras olema, nõnda et neid wõiks ka tarwitada maakonnawalimiseadust walimiseks. Teiseks leidis omawalitsuse komisjon, et mõned tähtajad liiga lühikesed on, näiteks 10-päewane tähtaeg nende nimekirjade sisseandmiseks. Siin peab aga ette nägema nende trükkimist ja tehnilisi ras-
kusi ja wiiwitusi, mis sagedasti ettenägematult wõiwad tulla, pealegi ei käi post meil maal mitte nõnda täpisealt ja kiiresti, et neid jõutaks õigeaks ajaks laiali laotada. Sellepärast tuleks seda tähtaega pikendada. Kõige wiimaks leidis komisjon, et selles walitsuse poolt wäljaantud seaduses maakonnawalimiseadust liikmete arw liig wäikene on ette nähtud. On öeldud, et iga 10.000 inimese kohta tuleb 1 liige, nõnda tuleks siis igas maakonnas umbes 10 liiget kokku. Kuid praktika on näidanud, et see 10-liikmeline, isegi 15-liikmeline arw liiga wäike on, et sellega maakonda esitada. Seal on ju harilik nähtus, et kwoorum kokku ei tule. Tuleb ette, et wiis kunni kuus inimest wõiwad kogu maakonna asju otsustada, mida ei saa loomulikult näh-

tuseks lugeda. Teiseks tuleb walida nendesamade maakonnawalimiseadust liikmete hulgast wiis ja kuus, wadest ka rohkem maakonnawalimiseadust liikmeid. Nii wõiks juhtuda, et maakonnawalimiseadust kuulub enese nõukoguks ja hakkab asju otsustama. Nõnda ei wõi asja loomulikult pidada, sellepärast omawalimiseadust komisjon soowib, et määratakse iga 5.000 elaniku peale üks esitaja. Ja nõukogu liikmete alammäär oleks 15 ja kõige rohkem 25, niiviisi saaksime meie maakonnas nõukogu liikmeid kõige rohkem 15 kunni 20. Need on need peajadused, mis sundisid omawalimiseadust komisjoni parandusi ette wõtma. Siis oleks juurde lisada, et siin on ka karistused ette nähtud nende kohta, kes walimise korda rikuvad. Aga oleks jällegi parem ja ühtlasem, kui oleksid ette nähtud need samad karistused, mis käiwad riigikogu walimiseadust kohta, siis on täielikum ühtlus ja rahwal on kergem sellega harjuda. Lõpuks peaks tähendama, et sel projektil, mis on rahwasaadikute kätte saadetud, kaks wiga on sisse sattunud. Nimelt peab olema „§§ 14—17“ asemel „§§ 14—23“ ja 6. reas „Riigikogu walimiseadust § 17“ peab olema weel „kunni 20.“

Juhataja **J. Seljamaa**: Komisjoni aruandja tegi kaks ettepanekut. Esimene ettepanek: seaduseelnõu esimesele lugemisele asuda ja teine ettepanek seesama elnõu I lugemisel wastu wõtta. Panen hääletamisele esimese ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on teine ettepanek wastu wõetud.

7. Wabariigi Walimiseadust wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmade arupärimiste peale — maa-andmise asjus kõrgematele sõjawäelastele, läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine.

Põllutöömister A. Kerem: Austatud rahwasaadikud! Minule on ülesandeks tehtud Wabariigi Walimiseadust poolt peajasjalikult faktiilist materjaali ette kanda, mis puutub neisse kahte arupärimisesse, millest esimene sotsiaaldemokraatliku tööliste partei poolt sisse antud ja teine iseseiswa sotsialistliku tööliste partei poolt.

Siin on rida küsimusi, mille kohta mina otsekohest wastust wõiksin anda ilma põhjendamata. Mina eraldan need küsimused wälja ja wastan nad otsekohe ära. Nii ühes, kui ka teises arupärimises on esimene punkt, kas see tõe wastab, et 44. kõrgemale sõjawäeesitajale on maad autasuks määratud. Siin pean mina seda jaatawalt wastama. Ainult sotsiaaldemokraatliku tööliste partei arupärimise esimese punkti wiimase lõpulausega mina nõus ei ole. Kas on Wabariigi Walitsus inwentaari maareformi teostamise määruse § 133. wastawalt omandada lubanud? Walitsuse kawatus see mitte et ole. Walitsus on siin ette näinud inwentaari omamise sarnastel tingimustel, nagu see igale teisele asunikule on ette nähtud. Iseseiswate sotsialistide arupärimise teises punktis küsitakse, kas maa-saajatele on walitsuse otsuse järele õigus antud oma äranägemise järele mõisaid walida. Mina pean wastama, et seda õigust antud ei ole. Siis on arupärimise neljas punkt, missugusel alusel on walitsus otsustanud maatükke anda, kas põliseks wõi eraomanduseks. Pean wastama, et maad on otsustatud anda normaaltalu piirides põlise tarwitamise õigusega, üle normaaltalu piiride ajalise tarwitamise õigusega. Ülejääwad punktid iseseiswate sotsialistide arupärimises: millega tahab walitsus põhjendada mõisate andmist sõjawäelastele, kellel maaseaduse järele mingisugust õigust ei ole, ja punkt 5., kuidas mõtleb walitsus seda kõike kokku seada maaseadusega, ja sotsiaaldemokraatliku tööliste partei arupärimises: punkt 2 — kui see õigus on, et kõrgematele sõjawäelastele maad on antud, mil alusel ja põhjusel on Wabariigi Walitsus wõimalikuks ja tarwilikuks leidnud seda otsust teha. Ülewalmimetatud küsimuste peale wastust anda tahaksin ma natuke laiema faktilise materjaaliga, esmalt lubage mulle, austatud Asutawa Kogu liikmed, tutwustada endid praeguse maareformi seisukohaga. Maareformi teostamine wõeti käsile enne maaseaduse wastuwõtmist, tähendab reformi teostamine ise mitte, waid ettewalmistamise tööd kiireks reformi teostamiseks. Selle tõttu maareformi teostamise peale waa-dates wõin öelda, et meie maareform selle tõttu pea juba kaks aastat wana on. Ei ole ülearune pilku tagasi heita ja waa-data, mis on selle aja jooksul täide wiia suudetud. Maaseaduse mõtte tekkimise

juures räägiti ühest ja teisest ja ka sel-lest, et kui kiirelt meie maaseaduse wõik-sime ellu wiia. Siin tuli wäga lahkumi-newaid arwamisi awalikuks. Osalt mõeldi seda üks, kaks, kolm teostada. See on aga täitsa wõimatu ka kõige parema tahtmise juures reformi korruga läbi wiia. Need, kes maareformi teostami-sele ligemal on ja kes sellega tegemist on teinud, peawad küll tunnistama, et siin tööd on tehtud täie jõuga. Siin ei ole juttugi olnud, see on nende juures, kes maareformi teostamises on ametis olnud, wabariigi tööpäewast kinnipida-misest. Seda ei ole keegi ametiasutus peale sundinud, kuid seda on need isikud ise omast heast tahtmisest teinud. Kuid kõige selle peale waatamata, kui ma need arwud ette toon, kui kaugele meie maa-reformi teostamises oleme jõudnud, siis wõiwad austatud Asutawa Kogu liikmed näha, et meie weel kaugeltki maareformi teostamisega lõpule ei ole jõudnud. Käes-olewal aastal on umbes ühest miljon tiinust maast, mille korraldamine esimeses jones käsil on, on suudetud planeeritult wäikemajapidamisteks umbes $\frac{1}{12}$ kõigest pinnast wälja anda. Nii et see siht, mille poole meie lõpulik maakorral-dus wiib, on õieti õige pisikeses osas täide wiidud. Ma ei tahaks ka mitte ole-tada, et maareform ka selles osas täiesti lõpule on wiidud, waid siin on ainult esi-algne skits üles seatud, mida edaspidi lõpulikult kujundada waja. See on pea-asjalikult esimese aasta töowili. Kuid ka teise aasta andmed ei anna õieti pa-remaid arwusid. Päew-päewalt, mis edasi elatakse maareformi teostamisel, tekiwad uued küsimused, mis selle küsi-muse otsustamist ikka keerulisemaks ja keerulisemaks teewad. Nii näiteks toon siin planeerimise kawa, mis on kawatsetud esimese ja teise aasta jooksul ära teha ja millest austatud rahwaesitajad näha wõiwad, kuipalju on suudetud ära teha, selle peale waatamata, et tööjõud tõesti olid mobiliseeritud. Umbes 71.000 tiinu on ära suudetud planeerida esimese aasta jooksul. Teise aasta jooksul, see on käesolewa aasta jooksul, mis osalt weel kawatsusel, — 110—120 tuhat tiinu. Nõnda et kahe aasta wältusel suudame miljon tiinust wähest 200.000 tiinu ära planeerida, see oleks ainult $\frac{1}{5}$ terwest pinnast. Pean aga tähendama, et asja kiirustamiseks on põllutööstusministerium tõesti kõik teinud, mis wähegi wõimalik,

koguni tükitöö on sisse seatud, nii et etteheidetega tulla võimatu oleks. Muidugi esimeses hoos oli tarvilik võimalikult kiire maareformi teostamine, et hulkadele vastu tulla. Siin on põllutöoministerium ka väljaspool kindlat korda väikemajapidamisi loonud juhuslikkudes piirides, kus maasaajate vahel isekeskis piirid ära määrati. Kuid sellegi peale vaatamata näeme, et praegu meie maareform umbes järgmistes arwudes on: väikemaapidamisi, nii planeeritud, kui ka planeerimata kujul, on kokku umbes 180.000 tiinu; siis on endisi rendikohti, mida puudutatud ei ole ja mille korraldamine mitte ei ole ette nähtud, — neid on 380.000 tiinu; peale selle esinewad suurmaapidamised — 368.000 tiinu kõlbulikkude pinda, talud välja arvatud. Teises punktis on ka talud hulka arvatud, osa karjamõisad jne., seda ei saa täiesti kindlaks määrata. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : K u i s u u r o n u u t e t a l u d e a r w ?) Uute talude arw on praegu 3962 talu, tänawu on 3974 talu planeeritud ja kawatsetakse weel 2000 talu kunni aasta lõpuni planeerida. Nendest suurmaapidamistest on endiste pidajate käes 241.000 tiinu, riigi käes, riigi mõisates — 75.000 tiinu ja kõigi teiste asutuste käes umbes 52.000 tiinu. Nii kui meie kõrwu seame need arwud, mis on suudetud talusid planeerida ja kui palju on suurmaapidamisi alles jäänud, siis näeme, et juba kaheaastane töö, ja õieti energiline töö, ei ole kindlasti neid oletusi õigustanud, mis võib olla maaseaduse tekkimisel arwati, kus maaseaduse elluviimise peale liiga optimistlikult on waadatud. Edasi juhin ma tähelpanu umbes selle maa-ala kohta, mis on kawatsetud autasuks Wabariigi Walitsuse poolt anda 44 sõjawälalaseks. Ma tahaksin julitada siin mööda minnes tähelpanu selle nähtuse peale, et on walitsenud ajakirjanduses arwamine, et walitsus oma otsusega maa-andmise asjus sõjawälalastele on tahtnud endist feodaalset korda teostada. Ma juhin tähelpanu selle peale, et seega natuke üle 2000 tiinu on lubatud ainult ajaliseks tarwituseks, ja ma juhin tähelpanu ka selle peale, et walitsusel tõesti raske oli põhjendada, et tema sarnase pisikese maaosaga vastu ei saa tulla meie kõrgematele sõjawälalastele, kui siin juures oletama peab, et terwelt 241.000 tiinu kõlbulikkude pinda alles endiste feodaalide käes on.

Sarnases olukorras julges Wabariigi Walitsus tõesti otsust teha, et tema 2000 ja natuke peale tiinu maareformi lõpuliikule teostamisele ajutiselt sulgus. Muidugi tõuseb ka küsimus, kui rutuliselt neid suurmaapidamisi võimalik on likvideerida. Ma ei kujuta ette sarnast aparati, kes seda paari aasta jooksul läbi wiiks ja mina isiklikult ei tahaks ka wassutajaks olla nende tagajärgede eest, mis sarnasel korral sünniks. Ma pean ütleva, et selle kiire töö tõttu, mis maareformi teostamisel loodud, kaunis segane seisukord on walitsenud. Meil ei ole kaugeletki seiget pilti selle üle, mida meie läinud aastal korda oleme saatnud, tähendab, meil on teataw pilt olemas, kuid ta pole nii selge, kui tarwis. Edasi pean tähendama, et seal kus maareformi iga aastaga laiendada tuleb, nii suurel wiisil, siis ei ole ühelgi ametiaparaadil võimalust selle üle täit kontrolli pidada, et kõik seaduslikud nõuded täidetud saaksid.

Ma pean Asutawa Kogu liikmete tähelpanu selle peale juhtima, et kõikisugu wäärnähtusi, mis maakorralduses ette on tulnud, enda arwele ei taha kirjutada, kuid pean seda tunnistama, et see suurelt osalt ka lihtsalt üle jõu on käinud, sest see töö on liiga laialdane olnud ja selle kõige tõttu on maareformi teostamise juures mõned wäärnähtused läbi pääsenud. Pean ütleva, et kui rewideerima minna neid maasaajaid, kes senni seda saanud on, siis näeme, et sagedasti nende seas sarnaseid on, kes seal hulgas mitte ei peaks olema. Meil räägitakse sõdurite eesõigustest, kes wabadussõjast osa on wõtnud; kui maad mööda rännata, siis on maasaajate hulgas isikuid näha, kellele kohalikud wõimud on paremaks arwanud maad anda. Nende paremate hulgas on ka wäejooksikuid leida ja isikuid, kes waenlasega ära on põgenenud Wenemaale, sealt üle piiri tagasi hiilinud Eestisse ja keda siin uuesti mobiliseeritud. Maasaajate hulgas tuleb ka neid ette, kes wäerinnal kunagi ei ole käinud, kuid wallanõukogude poolt maasaajate nimekirja üles on wõetud. Neile üksikutele juhtumistele ei wõi mitte üldist tähtsust anda, kuid pean siin konstateerima, et neid wäärnähtusi on, ja neid ei saa mitte teatawa ametiasutuse arwesse panna, waid tuleb seletada, et siin tööga tegemist oli, mis üle jõu käis. See oleks wäike ülewaade sellest, missuguses seisukorras meie maareform on, kuipalju meil wäike-

wõi suurmaapidamisi on, kui suurt ülekohtu walitsus teinud on, kui tema teatawa osa maad on teatawaks ajaks maareformi teostamisest kõrwaldanud, teda kõrgematele sõjawõimudele tarwitada andes. Et rahwaesitajad seda õiglaselt teaksid otustada, tahaksin edasi otsekohe selle materjaali juurde asuda, kuidas selle peale waadata, kuidas wõib maaseadusega seda walitsuse sammu õigustada, mis siin on astunud. Maaseaduse neljandas jaos on ette nähtud riigistatud maa tarvitamine, ja siin on räägitud wäikemaapidamistest, maa-andmisest ühistegeliste, hariduslikkudele ja teistele asutustele, on wahele jäänud aga riik, kui niisugune ise. Et riik ka mingisuguseks otstarbeks maad wõib tarwitada, leiame juurdelisatud märkuses, milles näha, et ka riik teatawal korral maad wõib tarwitada oma majapidamiseks. Et riigil tarwidus maa järele wõib olla, seda on nähtawasti ette näinud juba eelmised Wabariigi Walitsused maareformi teostamise määrustes, kus maade wäljaandmise juures esimesele kohale riiklikud huwid seatud. § 65. räägib, et riigi kätte wõetud maadest ja planeerimise teel moodustatud maaüksustest eraldab põllutöoministerium riiklikuks otstarbeks esimeses jones maatükid ära ja peale selle tulewad tööstuse ja teised otstarbed ja maasaajad, kes siis teatawas järjekorras maad saawad. Nii et nende põhijoonte järele on ka praegune Wabariigi Walitsus käinud, kus ta arwas ja sellest niiviisi aru sai, et riigil oma otstarbeks teataw õigus on ka sellest riigi maatagawarast osa saada. Siin tõuseb teine küsimus, kas üldse wõi kuidas üldse waadata selle peale, et ühele isikule enam maad anda, kui normaaltalu piirides. Ma pean siin otsekohe tähendama, et Wabariigi Walitsus siin on ette näinud teatawat riiklikku eriotstarwet, mille kohta härra peaminister pikemalt saab sõna wõtma, mille pärast ma siit mööda lähen. Mina aga juhiksin tähelpanu enam selle faktilise asja käigu peale, kuidas eelmised Wabariigi Walitsused sarnasest seisukorrast aru on saanud. Sõja lõpeta misel on tekkinud küsimus päewakorrale, et kõrgematele sõjawäelastele tarwidus on maad anda suuremal määral, kui normaaltalu. Siin ei ole tahetud mitte põlist eesõigust luua, waid on seda maad tahtud ainult isiklikuks autasuks, objektiks teha, ja selle tõttu kõik see talu suurus, wõi maa ulatus, mis üle normaaltalu

suuruse, on määratud ainult autasusajale isikule ja mitte enam ta järeltulijatele. Sarnaseid näiteid leiame Wabariigi Walitsuse otsustest, see tähendab, eelmise Wabariigi Walitsuse otsusest. Maiwõi aprillikuus on juba Wabariigi Walitsus otsuseks teinud põllutöoministeriumile esineda kawaga, kuidas kõrgemaid sõjawäelasi maaga warustada. Seal on põllutöoministerium teatawa kawaga esinenud ja selles kawas leian mina ka, et põliseks tarwituseks on ette pandud normaaltalu suurus, kuid on ette nähtud, et sellele wõib teatawat lisa anda, eluaegseks tarwituseks, nii et põhimõttelikult see kawa, mille järele praegune Wabariigi Walitsus on käinud, õieti enne juba maksew on olnud endise Wabariigi Walitsuse juures. Siis pean ütleva, et 16. juunil Wabariigi Walitsus põllutöoministeriumi ettepaneku maa-andmise asjus on heaks kiitnud ja üksikasjaliseks wäljatöötamiseks sõjaministeriumi kätte andnud autasusajate äramääramiseks. Sõjaministerium on juba 18. juunil oma arwamisega esinenud, ja see ettepanek sisaldab umbes sedasama, mida wiimane Wabariigi Walitsuse otsus, ainult et seal leidis wist 67 nime, kuna praeguses Wabariigi Walitsuse otsuses leidub 44 nime. Muidugi on see ainult sisuline ettepanek ja wormiline otsus on seekord tegemata jäänud, wõimaldades isikute ridades muudatusi ette wõtta. Neil põhjustel, et mitte asjata sekeldusi päewakorrale kutsuda, on seekord küsimus ainult põhimõttelikult läbi arutatud ja heaks kiidetud, kuna wormiline otsus tegemata. Selle otsusega on wahepeal, kui uus Wabariigi Walitsus tuli, hakatud opereerima, kui kindla Wabariigi Walitsuse otsusega. Nii on sõjaministerium saatnud selle nimekirja põllutöoministeriumi, kus toonitati sellest, mis otsustas Wabariigi Walitsus 18. juunil. Põllutöoministerium leidis, et wormilist otsust weel tehtud ei ole, ja saatis selle sõjaministeriumi tagasi. et see sarnase ettepaneku Wabariigi Walitsusele ka wormiliseks otsustamiseks ette paneks, — see on Wabariigi Walitsuse poolt 15. septembril wastu wõetud. Edasi juhiksin ma tähelpanu weel selle otsuse peale, mis on 8. mail tehtud, kus on ühele kõrgemale sõjawäelasele suuremal määral, kui normaaltalu, maad määratud. Nimelt on sellele sõjawäelasele tema harukordseid teeneid silmas pidades, terwe N. mõisa ühes põllu-

majandusliku inwentaariga eluaegseks kasutamiseks anda otsustatud. Ma pean selle peale tähelepanu juhtima, et see otsus kaugema ulatusega on, kui wiimane Wabariigi Walitsuse otsus, kus põllumajandusliku inwentaari kasutamise kohta on asunud seisukohale, et seda sõjamehed peawad omandama üldistel alustel, nagu see seadustes ette on nähtud. Siin oli aga üks muudatus sisse toodud, et ei pruugi inwentaari mitte omandada, waid see wõib ka riigi raudwarana mõisasse jäetud saada, kui sõjawäelane wastawa kautsjoniga seda kindlustab. See oleks enam-wähem see faktiline materjaal, mis ma ette tahtsin tuua, ja mis selgust arupärimises ettetoodud punktide kohta annab. Missugust riiklikku tähtsust Wabariigi Walitsus näeb praegu selles omas sammus ja mida on ka nähtawasti eelmised Wabariigi Walitsused näinud selle riikliku tähtsuse kohta, sellest saab härra peaminister siin aru andma.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Enne kui sisuliselt kõnelen olgu tähendatud ühe välispidise asjakäigu kohta käiwa põhiasja peale. Kui iseseiswad sotsialistid olid arupärimise Wabariigi Walitsusele ette pannud, olid selles Wabariigi Walitsusele saadetud arupärimises sõnad sees, mis walusalt puudutasid meie kõrgemate sõjawäelaste au. Kui mina neid sõnu siin puudutan, siis ei taha ma mitte sellega neile rohkem laialilagunemise wõimalust muretseda. Meil on aga teada, et selles arupärimises oli muuseas öeldud, et kõrgemate sõjawäelaste hulgas, kellele Wabariigi Walitsus maad on määranud, on palju „seljataguseid kangelasi“, kes üldse tulelinile pole saanud ja wäerinda näinud ei ole. Meie oleme siis, kui wabadussõda oli käimas, kõigist rahwaliikidest ainult waimustust ja kiitust meie rahwawäe ja tema juhatajate kohta kuulnud. Asutaw Kogu on enam kui üks kord ühemeeliliselt, peale äärmiste pahempoolsete, tõsise lugupidamise ja austusega meie rahwawäelasi meelde tuletanud ja nende juhtisid. Need, kelle teened meie wabaduswõitluses kõige silmapaistwamad on olnud, ainult need on üles wõetud nende sõjawäelaste nimekirja, kellele autasu tuleb anda. Ja kui nendest meestest öeldakse, et nende hulgas on „suur hulik seljataguseid kangelasi“, siis ei tohtinud Wabariigi Walitsus seda arupärimist

mitte wastu wõtta, sest Wabariigi Walitsus ei ole mitte ainult üldiselt riigi juhtija, waid ta on ka väljas riigi au eest ja iseäranis meie rahwawäe au eest. Kui walitsus oleks selle arupärimise heaks wõtnud, siis oleksid wõinud sõjawäelased, nii ülemad kui alamad, öelda, et Wabariigi Walitsus ei kaitse mitte rahwawäge. Meil on üldse wiisiks saanud oma sõjawäest ja sõjawäe asjandusest niipalju laites kõnelda, nagu seda peaaegu kuskil maal ei tunta ega nähta, sest kõik teawad, et sõjawägi, liiati tõsine rahwawägi, on niihästi rahwa uhkus, kui maa ja riigi julgeoleku kindlustus. See on üks tarwilik terariist ja instrument, mida mitte ei puudutata, et ta mitte ei nürineks. Tema peab väljaspool seisma poliitikast ja isegi arwustusest. Kui üldse üksikuid wäärnähtusi puudutatakse, oldagu ettewaatlik, et mitte ei üldistataks, et mitte puudutada seda wõimu, kes ennast ohwriks annab elu ja terwisega siis, kui seda on tarwis, riigi ja rahwa pärast. Tuntakse, et sõjawäes teenida ei tähenda mitte ilusat mundrit kanda, waid walmis olla kõige pahema jaoks ja ennast pandiks panema wiimase weretilgani. Ja kellelt seda nõutakse, sellele ollakse wõlgu kõigepealt, et teda mitte ei teotata. Ja ma ütlen, et Asutaw Kogu oma suures rõhuwas enamuses Wabariigi Walitsuse teguwisist aru saab, kui Wabariigi Walitsus seisukohta wõttis selle wastu, et tema hakkaks arutama kirjatükki, kus niisugune teotamine meie rahwawäe juhtivate tegelaste wastu sees on. Et aga ühtlasi mitte seda tunnet ei tekiks, et Wabariigi Walitsus kuidagi wiisi katsuks Asutawa Kogu enamust wõi tema juhatust puudutada wõi süüdistada, siis waliti tagasihoidlik kuju sellele seletusele, mis Asutawa Kogu juhatusele saadeti. Seal tähendati ainult, et Wabariigi Walitsus esineb ettepanekuga samme astuda, et iseseiswate sotsialistide rühma arupärimisest kõrwaldada need haawawad sõnad, mis olid meie rahwawäe esitajate kohta tarwitatud, enne kui see arupärimine Wabariigi Walitsusele wastuseandmiseks saadetak. Asutawa Kogu juhatuse on seda küsimust lahendanud ja on Asutawa Kogu esimehe resolutsiooni põhjal Wabariigi Walitsusele kätte saadetud arupärimisest see osa, mis Asutawa Kogu poolt wastu wõetud järgmise kaaskirjaga: „Wastuseks Wabariigi Walitsuse kirjale 30. sept. s. a. nr. 6603 teatatakse

Teile Asutawa Kogu esimehe resolutsiooni põhjal järgmist: „Ütelused, mida Wabariigi Walitsus kõrgemate sõjawäelaste kohta auhaawawaks loeb, ei seisa mitte Asutawa Kogu poolt hääletatud arupärimises, waid arupärimise algatajate motiweeritud sissejuhatuses, mille kohta Asutaw Kogu mitte seisukohta ei ole wõtnud, — hääletamisele tuleb arupärimistes ikka ainult esimene, aga mitte wiimane. — Sellest sissejuhatawast osast mingisuguseid ütelsi kõrwaldada saab Asutawa Kogu juhatus ainult sel korral, kui nad otsekohest sõimu wõi mitteparlamentarseid awaldusi sisaldawad, misugusel korral Asutawa Kogu juhatus arupärimist mitte enne ette ei kannu, kunni temale parlamentaarne kuju ei ole antud. Et aga arupärijad omades suusõnalistes wõi kirjalikkudes seletustes miskisuguse isiku wõi asutuse au ei haawaks, selle järele walwamiseks ja selle kõrwaldamiseks ei anna Asutawa Kogu kodukord juhatusetele miskisuguseid õigusi. Kui rahwasaadik, oma sõnawabadust kurjasti tarwitades, ülekohtusel kombel kellegi au haawab, siis on kahjukannatajal õigus kohtuteel oma isiku au kaitset otsida. Asutawa Kogu juhatus aga ei saa rahwasaadikut, tema sõnawabaduse kitsendamise teel, seejuures mitte takistada.“

Iseenesest mõista ei wõi Wabariigi Walitsus mitte ootama jääda, kunni sõjawäelased suurel hulgal läheksid kohtuteel iseseiswate sotsialistide rühma käest autasu nõudma. Waewalt nad tahaksid ka seda teha. Aga just selle läbi, et Asutawa Kogu juhatus saatis ainult Asutawa Kogu poolt wastuwõetud arupärimise osa Wabariigi Walitsuse kätte, on Wabariigi Walitsus ka wõinud ilma pikema wastuwaidlusega seletuse andmisele asuda. Misjuures mul Wabariigi Walitsuse nimel au on seletada, et meil sellega ei ole tahetud järele anda esialgselt seisukohalt, waid oleme enne kui pärast sel seisukohal, et niisugust auhaawamist meie oma rahwawäe juhtiwate meeste kohta ei wõi mitte lubada. Ja ma loodan, et Asutawa Kogu juhatus selsamal seisukohal olema saab.

Mis nüüd sisusse enesesse puutub, siis on põllutööminister siin olulised andmed ette toonud, mis wõimaldawad seisukoha wõtmist Asutawa Kogu liikmetele selle kohta, kas ja kui palju Wabariigi Walitsuse 15. septembri otsus kõrgematele sõ-

jawäelastele maa-andmise asjus on maa-seaduse mõttele kuidagi wiisi risti wastu käinud. Kui meil tahetakse nüüd põhimõtteid arutama hakata, siis wõidaks siin ühte wõi teist seisukohta awaldada. Tarwis oleks aga asja sisu juurde jääda. Wabariigi Walitsuse otsuses on öeldud, et meie sõjawäe eesõtsas seiswatest wanematest sõjameestest wõiwad wägede ülemjuhataja, tema staabiülem, esimese ja kolmanda diwiisi ülem ja merejõudude juhataja admiraal, 100 kunni 300 tiinu maad eluaegseks kasutamiseks saada, see tähendab, hulka arwatud ka üks normaaltalu. Nagu põllutööminister seletas, wõiwad need mehed äärmisel korral saada kunni 260 tiinu maad eluaegseks tarwitamiseks. Seda wõidakse ette tuua, kui mõisate asutamist, nagu see ajakirjanduses on sündinud. Sest peale selle on teistele wanematele sõjameestele lubatud ainult kunni 100 tiinu maad. Kui teie sellest 40 tiinu maha wõtate, siis jääb 60 tiinu, ja seda tuleks walitsuse otsuse järele ainult paarikümnele wanemale sõjamehele anda. See on õieti see, mis meie suuremad talud Wiljandimaal, Pärnu- ja Tartumaal on, nõnda et see suur ülekohtus, mis sealt wastu wõiks paista, ei ole. Meie wanemad sõjamehed — polkownikud ja alampolkownikud — wõiksid suure talu saada eluaegseks tarwitamiseks. Sellega ei ole aga ka mitte weel öeldud, et kindralid ja admiraalid peaksid 300 tiinu saama, waid see ülemäär on seks ära tähendatud, et antawa maa määr mitte üle selle piiri ei wõi minna, küll aga alla wõib jääda. Tegelikult on seda ka nähtud, et maad krunti ajades ei saada mitte nii palju wälja anda, kui see kawatsetud on, sellepärast et teisi wäikseid asunikukodekohti ei wõi ära rikkuda. Wõime öelda, et see 2150 tiinu, mis ajutiselt maareformi teostamiseks sulatud on, nagu seda põllutööminister tähendas, sulab weelgi kokku, wõib olla alla 2000 tiinu. Mina arwan, et kui meie need arwud wõtame, mis põllutööminister ette tõi ja sinna juurde arwame 1 miljon tiinu, mis kõlbmata maaks loeme, mis aga maaparanduse järele siiski kõlbulik maa on, siis näeme, et kui 10 korda rohkem oleks neile arwatud, siis see ikkagi weel wähe on. Põllutööministri seletuse järele näete teie, et tööd on tõesti tehtud kõige suurema hooga et maareformi wõimalikult ruttu läbi wiia, aga ei suudeta nii kaugele saada, et ¹/₅

maast paari aastaga saaks ära jaotada. Suurem osa mehi on nende sõjawäelaste hulgast, kes 40—50 aastat wanad ja nende tarwis on maareformi 2150 tiinu wõrd „kõigutatud“. (N a e r p a h e m a l p o o l.) Mitte nende naerjate tarwis pole maareformi „kõigutatud“. Need istusid siis kodus, kui teised ööd ja päewad tule sees olid ja isegi seljatagustes asutustes töötades langesid meelemärkusetä maha, sellepärast et nad ei olnud mitte nädalate wiisi puhkust saanud. Hooplemine ei ole siin mitte kohane. Ja waadake, nende meeste terwis ei ole mitte nõnda suur, et nad Metuusala wanuseni elaksid. (K. Päts, maal: K u i g i e l a k s i d , s e e o n — p e a k s i d e l a m a .) Peab ütleva, et nad mõnisteistkümmend aastat wõiwad elada ja 2150 tiinu, mis ajutiseks tarwitamiseks antakse, tuleb jällegi jaotamisel suuremates wõi wäiksemates tükkides rahwa kätte, kui need ajutised tarvitajad surewad. Kui meie õiglaselt tunnistame, siis ei oleks see suur süü, kui meie oleksime neile 5 kohta kunni 300 tiinuga lubanud miinus 40, see on 260 tiinu. Õelge ometi, kas siis see põhimõttelikult wõimatu on. Põhimõte on meil ometi olnud maareformi algamisel, et meie maa rahwa kätte saab, aga et see 3—4 kunni 5 aasta jooksul sündima peab, seda ei ole ometi ükski põhimõtteks üles seadnud. Tegelikult ei pääse see maa mitte kuhugi, waid tuleb maareformiga kasutamisele, nii kuidas sellekordne maareformi teostamise kawa nõuab. Järelikult ei saa ka põhimõttelikult vastu waielda. Aga öeldakse wahest, mispärast andsite teie rohkem, kui normaaltalu? See on peasti, mispärast ma walitsuse nimel teile walitsuse seisukohta pidin awaldama, kuid ma mõtlen, et teie siin mitte üksikasjalikke seletusi ei puuduta. Walitsuse nimel pean paluma, et Asutaw Kogu kuulutaks koosoleku kinniseks, siis wõime meie ette tuua üksikasjalisemalt aruandeid, missuguses seisukorras kulude poolest kõigi sõjawäe korralduste ja ulatuste poolest meie rahwawägi on. Siis wõime ka näidata, missuguseid kawatsusi Wabariigi Walitsusel sõjawäe kohta on lähemas tulewikus, kuidas riigikaitset korraldada, nõnda et meie sõjawäe ülespidamise kulude all kokku ei warise, waid et meie eelarwe tasakaalu wiia saaksime, ilma et riigikaitse tõsised huwid selle all kannataksid. Awalikult ei saa ma muud, kui neid asju pisut ainult riiwata. Wõin

öelda, et mitte ainult praegune Wabariigi Walitsus ja põllutööministeerium, waid ka endised, kus mitme rühma esitajad koos töötasid, ühisel arwamisel olid, et meil on tarwis oma sõjawäe juhtiwaid mehi nõnda alal hoida, et kui riigikaitse seda nõuab, meie rahwawäel osawad ja wilunud juhatajad käepärast oleksid ja wägi kokku astuma walmis oleks, ilma et meie sunnitud oleksime suuri meeste hulka sõjateenistuses alaliselt pidama ja suuri kulusid riigi eelarwesse wõtma. Meie sõjawäe korraldus peab niisugune olema, et ta wähe maksma läheb, aga siiski riigikaitsele tõelikult, efektiivselt ja tegelikult kindla aluse annab. Selles mõttes on endine, kui ka praegune Wabariigi Walitsus sõjawäeküsimust käsitanud ja sõjawäge järk-järgult wähenanud, nii et ükski nooremad mehed weel lipu all on. Kuid tegeliku olukorra nõudeid, kui ka riigikaitse huwisid silmas pidades, on selge, et meie iseäralikku rõhku peame panema sõjawäelise organisatsiooni peale ja mitte meeste hulga peale, et meil iga silmapilk tarbekorral selle organisatsiooni abil wõimalik oleks kindlat riigikaitset kokku saada. Selle juures on aga wõimatu, et meie isegi selles sõjawäe korralduses saaksime kõiki neid jõudusid tegewas teenistuses hoida, kes meie rahwawäe juhtimise ja korraldamise juures otse otsustawa tähtsusega on. Meie ei jõua aineliselt neid mehi oma rahwawäe ridades ülewal pidada. Oleme juba niikui-nii demobiliseerimise kestusel mõne kuu jooksul tegelikult pidanud nägema, et suur osa suure tähtsusega sõjawäelastest teenistusest lahkuma peawad, sest et nendel ja iseäranis perekonnaga inimestel wõimatu on selle wäheste tasu eest, mis üksikutele isikutele wäiksematel kohtadel maksetakse, ära elada. Teiselt poolt peab silmas pidama, et need sõjawäelased elukutselised on, kes oma paremad eluaastad selle peale on kulutanud, et omal alal kogemusi omandada. Nemad ei saa mitte nii ruttu kodanlikus elus oma elu ja kultuurinõuete kohast teenistust leida, kui need, kes maast madalast kodanlikul alal tegutsenud. Kujutage omale ette, meie peaksime nõudma, et meie paremad sõjawäelased sõjawäest lahkudes kontorites wäikeste ametnikkude wõi asjaajajatena teenistusesse lähaksid, sest tarwilik ettevalmistus ja wilumuse puudus takistab neid paljugi kodanlikul alal. Mis jääb nüüd üle? Meile

jutustatakse teistest maadest, mis väga kaugele meist ei ole, et ohwitserid praegu suurt huwi nende maade vastu tunnawad, kus sõda weel käib, ja et nad weerewad sinna poole, kuhu neid sõjawäeline kutse kisub. Kuigi nüüd meie wõime öelda, et meie sõjawäelastest keegi weel ei ole sinna läinud ja oma paika siin peawad, ka siis, kui nad sõjawäest wabastatud, siis just kujutage endile ette, mis see tähendab, kui meie tahaksime nõuda, et meil sõjawäed peaksid rahuaja miinimumini wähenema. Kas peaksid meie elukutselised sõjamehed kõige pisemate ja kõige alamate kohtadega ja tööga leppima, wõi aga loobuma sellest ja ruttama wäljapoole, kuhu kutsub neid elukutse ja weel heade tingimustega. Kui see nõnda on, mis peab siis meie rahwawäest saama? Kui kõige rohkem wilunud sõjawäelased meil eemale nihkuwad ja kui meie siis peame maast madalast peale hakkama, kui tarwilik silmapilk tuleks, — selle asemel, et ennast korraldada ja harjutada, ära kasutada seda wilumust, mis meil olemas on ja tegelikult ennast on awaldanud Eesti wabadussõjas, mis edukam oli, kui teised lootsid ja uskuda tahtsid. Mis pidi siis Wabariigi Walitsus tegema? Suuri puhkepalkasid ja paiukid lubada ei saa, suuri kohti anda ei ole, kindlustada midagi ei wõi, aga kaduma minna lasta Eesti rahwawäele neid jõudusid ei tohtinud. Juba kewadel, kewadist-talwet, kui Wabariigi Walitsus Asutawale Kogule ettepanekuga esines, et Eesti rahwawäe ülemjuhatajale lubatakse anda maakoht wähemalt 1.000.000 wäärtuses, olen mina siis Asutawale Kogule selle seisukoha ette toonud, et meil tänukohus, ühtlasi aga riiklik tarkus seda nõuab, et meie oma juhtiwate sõjameeste vastu oma tänu awaldaksime just sel kujul. Teie ei nõua mitte, et ma pikalt seda seletaksin, teie mõistate seda, mis see tähendab, et kui meil on wanemad sõjamehed põllumehed ja kui neil on oma maa ja oma maja ja kui nad omad juured on maa sisse ajanud, ja siis tarwis on sõtta minna. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teie kindralid!) ... „Teie kindralid“ on ka väga kasulikud, selle üle wõib väga muiata. Aga meie wanemad sõjamehed, kindralid kui ka teised, on meil siis rahwuslikuks reserwiks, kui nad on omale põllumehena mureta kutse omandanud, kus nad saawad ennast ära elatada iseseiswuse tun-

des ja ilma et nad abitusse seisukorda saatuksid. Siis kui tarwis on, astuwad nad wäerinda. Siis wõitlewad nad kahekordse hooga, kui nad peawad oma perekonda ja elukorda kaitsma. Just sellest kaalumisest wälja minnes on endine Wabariigi Walitsus ja ka nüüdne sellele seisukohale asunud, et seda nõuab riiklik tarkus ja meie riigikaitse huwi, et meie wäikese osakese oma maapinnast anname tarwitada riiklikkudes huwides meie wanematele sõjameestele nende eluksajaks. Maaseaduse mõttega, nagu põllutööminister seda juba näitas, see wastamisi ei käi ja riiklikkude huwide nõuetel peaks see wastuwõetaw olema. Ajakirjanduses on sellest õige ärewalt kõneldud ja kirjutatud. Meil ollakse üldse väga palju ärew, aga mina mõtlen, et kui asjad tõsised on ja kui suured küsimused kaalu peal on, ei tohi ärew olla. Siis kaalutakse asi asjalikult läbi ja mina arwan, et kui Asutaw Kogu selle läbi kaalub, kuidas ja mispärast ja mis sihtidel on antud 42 wanemale sõjamehele natukene rohkem, kui normaaltalu ja mõnele üksikule tubli talu wõi karjamõisa suurune koht, siis ei hakata mitte juuksekarwu lõhkuma, ei hakata siis mitte põhimõtteid taga ajama, waid asutakse sellele tõsisele riigi ja riigikaitse huwide seisukohale, millest wälja minnes Wabariigi Walitsus oma otsuse on teinud. Sellepärast ei taha mina pikemalt enam selle juures wiibida, kuidas meil küll waewalt soowitaw oleks, kui siin Asutaw Kogu hakkaks mingisuguseid juhtnõore andma, kuidas seda otsust rewideerida wõi tühjaks tunnistada. Öeldakse, teised sõjawäelased ei ole mitte sellega nõus, et wanematele meestele nii palju antakse. Kui neid leidub, kes mitte sündsaks ei pea, et ülemad juhatajad natukene rohkem maad saawad, kui nemad, siis kuulaku, mis need jutustawad, kes olid wõitluses. Nende tunne oli sootu teine, kui neil oli hea juhataja. Isegi praegune ülikooli kuraator, minu hea sõber, juhtus mulle jutustama, kuidas tema teistega maas kuulirahe all on olnud. Kui oli wilumata juhataja, siis oli ärewus nii suur, et ei saanud ennast mitte kontsentreerida, oli aga juhataja kindel ja tubli, oli sootu teine tunne. Need mehed, kes on tules olnud, need teawad, mis tähendab juhatus, need ei hakka mitte sellest jutustama, et miks temale saab suurem talu, kui minule. Minu arust, kui mehed ise teawad, mis

kaalu peal on wõitluses omaste heakäekäigu ja riigi heakäekäigu eest, siis palju parem saab kaitsta, kui sul tublid juhid on. Siis ei hakka sa mitte wale demokraatluse nimel nõudma, kõik olgu täiesti ühesuguse mõõdu alla painutatud. Meie sõjawäes on wahekord juhatajate ja juhitawate isikute wahel parem olnud, kui palju kuskil seda on olnud. Ei ole aga seda mitte olnud, et meie juhid oleksid pidanud demagogismi pärast lõmmitamata oma juhitawate ees, wõi oleksid pidanud ülistama suurt hulka, et näidata, kui wähesed nemad ise on, waid tõsine iseteadlik kindlus juhtide poolt enese kitsendamisega teistest lugu pidades, aga teistelt ka seda nõudes, on loonud kindla wahekorra meie rahwawäes juhtiwide ja juhitawate wahel. Seal on nüüd selge, et kui meie õiglaselt hinnata tahame oma sõjawäe juhtide teeneid, siis on sõjamehed esimesed, kes ütlewad, et neile õiguse pärast peab rohkem antama. Siin jätan ma weel nimetamata, kuidas kõigi rahwaste ajaloos juhtiwide mehi on ikka rohkem tasunud. Meie oma keskel on ju selge, et teeneid tuleb õiglaselt hinnata ja sõjamehed waewalt selle wastu on, kui nende juhtidele õiglast lugupidamist näidatakse. Kui mõni leidub, kes selle wastu oleks, siis ma mõtlen, et see kaugel oli waenuwäljalt, kus kaalu peal elu oli. Need, kes ise on wahwad, need oskawad ka wahwusest ja juhtimise geniaalsusest lugu pidada. Ometi on meie juhtiwide mehed need, kes olid wäerinal kuulirahe all ja kui taudid liikumas olid, siis meie, igasuguste garantiide-taga seisjad, kuulsime, kuidas juhtiwide mehed ja meie kindralid Narwas käisid korraldamas ja üle vaatamas, kus seda tarwis oli ja mis hädaohuga seotud oli. Igaüks mäletab seda töötegemise hoogu, millega meie juhtiwide jõud niihästi sõjawäljal, kui seljatagustes asutustes on töötanud ja oma kohust täitnud. Juba õigluse seisukohalt mitte üksi riiklikkudes huwides, tuleb nõuda, et nende meeste teeneid nende tähtsuse järele hinnatakse. Sellepärast soowitab Wabariigi Walitsus Asutawale Kogule õiglaselt läbi kaaluda, enne kui otsus tehtakse, arwesse wõttes, et Wabariigi Walitsus on talitanud oma südametunnistuse järele riigi julgeoleku ja riigikaitse huwides, meie rahwawäe juhtiwide jõudude teenete õiglasel hindamisel. (Kiidudawalduused paremal pool.)

Juhataja **J. Seljamaa**: Meie kodorra § 64. põhjal otsustab Asutaw Kogu walitsuse aruannet ära kuulates, kas ja kuidas läbirääkimisi pidada.

A. Anderkopp (töer.): Teen ettepaneku läbirääkimisi kohe täna ära pidada, kuid enne seda pool tundi waheaga pidada.

Juhataja **J. Seljamaa**: Et sõnasoowijaid ei ole, panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on ettepanek wastu wõetud.

Waheaeg algab kell 7.25 min.

Koosolek algab pärast waheaega kell 8.55 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

Juhataja **J. Seljamaa**: Asutaw Kogu läheb päewakorras edasi.

A. Anderkopp (töer.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Peaminister soowitas käesolewas küsimuses asuda riiklikule seisukohale. Meie rühm on selles küsimuses alati sellel seisukohal seisnud. Pean aga otsekohe tähendama, kui peaminister oma kõnega oletada tahtis, nagu wõiks Asutawa Kogu rühmade juures leida sarnast mõtet, et meie oma sõjawäe juhtide teeneid ja neid suuri ülesandeid, mis nad täitnud, küllalt hinnata ei oska, — siis, vähemalt meie arusaamise järgi, sarnast otsust anda mitte ei wõiks. Meie oleme seisnud sellel seisukohal ja seisame ikka, et meie neid teeneid, mis need inimesed üles on näidanud, hindame ja neile seaduslikult ja wõimalust mööda tänuwõlga tasuda tahame. Kuid meie ei saa tähele panemata jätta siin ühte asja. Kui kõrgemate sõjawäelaste autasuküsimus tänase kuju on wõtnud, siis ei ole selles mitte wähe süüdi meie rahwaesituse ja walitsuse praegune wahekord, mis eriti wiimasel ajal õige iseloomulikult awalikuks on tulnud. Meie walitsus ei taha rahwaesitusest — Asutawast Kogust midagi teada, waid talitab oma heaksarwamise järgi. Mitte asjata ei ole täna ühest pealinna lehest sõnum läbi läinud, et meie walitsuse juhi teguwiisid sarnase kuju on wõtnud, mille hüüdsõnaks on: „l'état c'est moi“. Meie arusaamise järele peaks Asutawa Kogu ja walitsuse wahekord sootu teistsugune olema, kui

see wiimastel päewadel on wälja kujunenud. Walitsus peaks kooskõlas töötama Asutawa Kogu rühmadega ja peaks võimalust mööda nendega läbi kaaluma kõik need praktilised tagajärjed, mis üks wõi teine kawatsetaw walitsuse samm enesega kaasa toob. Kõigil sarnastel kokkulepetel saawad siis ka oma kindlajoonelised järeldused olema. Praegu kahjuks pole mitte nõnda talitatud, pole mitte järele kaalutud iga sammu, ja seda tuleb ainult kahjatseda. Walitsuse esitajad, põllutööminister ja peaminister tõid wäiteid ette, mille juures enne asja sisulise külje juurde üleminekut peatama peab. Nagu juba ütlesin, andis peaminister oma kõnega mõista, nagu tuleks oletada, et Asutawa Kogu enamusrühmad selle wastu on, et kõrgematele sõjawäelastele wastawat autasu tahetakse anda. Siin peab koguni wastupidist tõendama, et Asutawa Kogu ülesanne oleks selles asjas walitsuselt otsekohe loota, et Wabariigi Walitsus juba lähemal ajal, — ja see aeg oleks pidanud ammu juba käes olema, — Asutawale Kogule esineks kawaga, mille järgi nende isikute teened, mida meie hinnanud oleme alati ja ikka hinnata tahame, Asutawa Kogu, walitsuse ja terwe maa poolt wäärilist hindamist oleksid leidnud, ja need inimesed, kes juhtidena meie wabadussõja raskusi kandnud, oma tulewiku pärast mureta oleksid wõinud olla. Mina pean siin otsekohe ütlemä, et meie kõrgemate sõjawäelaste praegune olukord mitte kerge ei ole, ka nende oma, keda käesolewas maasaajate nimekirjas mitte ei leidu. On waja, et nad enese tarwidustele ja teenistusele wastawa tasu saaksid, et neid raskeid ülesandeid läbi wiia, mis praegu käsil, nagu on seda sõjawäe korraldamine, eriti aga olla walmis tulewaste raskete päewade jaoks. Siin tuleks Wabariigi Walitsusel jällegi esineda Asutawale Kogule wastawate määruste kawadega, mis wõimaldaks ka nende meeste teeneid hinnata, kes praegu sõjawäeteenistuses on, vähemalt siiski nii kõrgelt, nagu teiste riigiametnikkude teeneid hinnatakse. Selles hindamises on wääratusi ette tulnud, — ma ei taha küll Wabariigi Walitsusele etteheiteid teha, wõib olla on walitsusel selles asjas oma kawad olemas, wõib olla on põhjendatud asjaolud, mispärast meie sõjawäelased sarnastes kehwaades tingimustes on sunnitud elama, nagu nad seda praegusel ajal peawad tegema. Kuid kui siin kõrwal aga nähtusi ilmsiks on tulnud, mida päewa-

walgele toomata jätta ei wõi, kus teistes asutustes inimesi mitu korda kõrgemalt hinnatakse, millest waikida juba ei saa. Minul on kahjuks mõned andmed praegu käes teiste inimeste töowilja hindamise suhtes walitsuse poolt. Nagu teada pandi hiljuti peaministri isiklikul korraldusel kaubandus-tööstusministeeriumis rewideerimine toime. Wäga hästi on ka teada, mis seal kõik päewawalgele tuli, kuid küsimus ei seisa mitte selles, waid just selles proportsionaalses wahes, kuidas austas Wabariigi Walitsus meie kõrgemaid sõjawäelasi nende teenetes ja kuidas austab ta teisi, kellele meie kodumaa, wõib olla, õige wähe wõlgneb. Lubatagu mulle ette tuua selle rewisjoni komisjoni palkasid. Komisjonis oli umbes kümnekond inimest koondatud, — ja rewideerimine ise kestis umbes kolm nädalat. Komisjoni liikmetele makseti palkasid, nagu seda meie sõjawäejuhid kahes-kolmes kuus kokku ei saanud. Ma toon ette andmed, mis minu teada ekslikud pole, — wõib olla leiab Wabariigi Walitsus seda siiski, kuid siis ootan ma ümberlukkamist. Nimelt makseti rewisjoni komisjoni esimehele kolmenädalase töö eest 18.000 marka tasuks, järgmisele rewidendile 15.000 marka, edasi järgmisele 10.000 marka, niisama palju peale selle mitmele liikmele. Seda kõike, kordan weel kord, ainult kolmenädalase töö eest. Mina arwan, et kui Wabariigi Walitsus seisukohale asub, et meil kõrgemaid sõjawäelasi ja nende teeneid hinnata tuleb, — ja seda peab tegema, — siis peab Wabariigi Walitsus ise ka arwesse wõtma seda, et need inimesed, kelle teeneid nõnda hinnatakse, ka wastawat palka peawad saama. Seda aga ei tee walitsus mitte. Asutaw Kogu tunneb kaasa ja peab kaasa tundma nende isikute ainelisele seisukorrale ja ei tohiks nende teenete wäärtust mitte madalamalt hinnata, kui teiste riigiametnikkude wäärtust. Mina arwan, selles asjas peab meie rahwaesituse seisukoht niisugune olema, et meie tahame walitsuse poolt kawa näha, kuidas neid sõjawäelasi, kel meie wabadussõjas suured teened, wastawalt tänada, nõnda et nende seisukord kindlustatud saaks ja et nende õiglased nõuded mitte äraütlemit ei leiaks. Sisuliselt asja juures peatades, pean kõigepealt tunnistama, et meie äranägemisel küsimusel kaks külge on. Üks külge on puht-poliitiline, teine puht-seaduslik. Mina wõtan nad selles järjekorras käsitlemise alla.

Mis puutub poliitilisesse külge, siis on siin walitsuse esitajad ära tähendanud need otstarbed, mis sundisid Wabariigi Walitsust arutamiselolewat sammu astuma. Kõigepealt on walitsuse poolt tähendatud, et maa-andmise ülesandeks kõrgematele sõjawäelastele see asjaolu on olnud, et meie neid aineliselt kindlustada tahtsime. Selle wastu ei saa ju keegi waielda. Kui aga seda sellega põhjendatakse, et meie just maaga aga mitte muul teel tasu pidime andma, sellepärast et meie maareform küllalt edasi ei ole läinud, siis ei taha meie selle põhjendusega kuidagi mitte nõus olla. Kui meie sellest maauuenduse sissekukkumise aluslauselst välja läheme, siis peaksime ju tunnistama, et meie maareformi nurka heitma peame, wõi kõik abinõud ära kasutama, kuidas teda weel päästa. Minu arwates ei ole seisukord nii kriitiliseks weel saanud ja neid välja waateid, mis põllutööministril olid, minul mitte ei ole. Nagu teada, eriti sel ajal, kui maaseadus Asutawas Kogus arutamisel oli, leiti rühmade poolt, kes praegu Asutawas Kogus enamuse moodustawad, et meie nelja aasta jooksul neid maid, mida wõõrandame, tükeldada ja kruntidesse ajada suudame. Kui nüüd arwesse wõtta käesolewal aastal kordasaadetud maatükeldamist, mis puudulik oli juba sellepärast, et alles hilja sügisel maaseadus wastu sai wõetud, kus planeerimine peaegu wõimatuks sai talwe pealetuleku tõttu, et edasi weel lisaks suurem osa maamõõtjaid sõjawäeteenistuses oli, — wõinie öelda, et sellegi pärast planeerimises suur töö on ära tehtud. Selle ühe aasta pooliku takistatud töö jooksul on suudetud ära kruntida, nagu põllutööministeerium seletab, juba sadakaheksakümmend tuhat dessatiini. Nii on minu arusaamise järgi rohkem tööd ära tehtud, kui uskuda taheti ja suudeti, rohkem kui arwesse juleti wõtta. Põllutööministril härra Kerem'il ei tohiks teadmata olla, et kaugelt üle 300.000 dessatiini praegu nõndanimetatud mõisarendikohtade all on, — see on aga tükeldatud esialgseks tarwitamiseks. Otsekohe tükeldamata ja mõisrikkude kätte on jäänud ainult 241.000 dessatiini, sinna juurde tulewad arwata weel need maad, mis riigi käes ja riigi majapidamises weel ära tarwitamata, kokku umbes 300.000 dessatiini. Kui see nii on, siis tohin ma ometi öelda, et meil vähemalt kahe aasta jooksul need maad, mis esimeses järjekorras pidid tükeldamisele tulema ja mille peale maaseaduses

wastuwõtmise ajal tükeldamise lootus pandi, kaugelt ligema aja jooksul tükeldamisele tulewad. Minul on juhus olnud näha seda kaarti, mis meie maatükelduse kohta on tehtud. Peab ütleva, hiigla töö on tehtud, suures ulatuses, ja juba tulewa kewade algul, tulewase majandusaasta algul, tulewad pooled wõõrandatud maast tükeldatuna tarwitajatele väljaandmisele. Mina ei leia igatahes mingisugust põhjust selleks, et meie peaksime endi maid sarnasel teel välja andma, nagu seda Wabariigi Walitsus on teinud, et meie maareformi päästa. Meie maauuendus ei ole hädaohus, waid edeneb paremini, kui esialgu loodeti. Kõrgematele sõjawäelastele andmine ei päästa siin wastupidisel seisukorral ka midagi. Peaminister tõendas edasi, et maad tuleb anda selleks, et meie sõjawäelasi just majanduslikult kindlustada, ja see sundis walitsust seda sammu astuma. Peaminister tähendas, et sarnasel juhtumisel kindlustaksime meie endid ka majanduslikult, kindlustaksime oma maauuenduse läbiwiimist. Wõitjatele sõjawäelastele on Attilast saadik maad antud, et wõidetud maa-ala endi riigi külge kindlamalt kōita. Maa-andmisega kõrgematele sõjawäelastele teaksime, et meie maauuendust ka meie sõjawäejuhid kaitsema saawad. Kuid kas meie sõjawäelased muud alust meie riigi ja rahwa saatusel kaitsemiseks ei leia, kui ainult siis tõesti see samm, mis Wabariigi Walitsuse poolt ette wõetud meie maauuenduse põhimõtete wastu? Kas ei löö sarnane põhjendus liiga terawalt meie kõrgematele sõjawäelastele näkku? Kui teie, austatud Asutawa Kogu liikmed, aga arwate, et neist peaministri seletustest järgneb, et Wabariigi Walitsus oma kawa järgi maa-andmisega meie sõjawäelasi suudab rahuldada, siis pean ütleva, et minul seda kindlustust ei ole. Ilmus alles neil päewil ühe meie wanema sõjawäelase sulest ühes kohalikus Tallinna lehes maa-andmise kohta kirjatükk, kus kirjutaja leiab, et Wabariigi Walitsus omawoliliselt on ära määranud selle järjekorra ja selle ulatuse, kuidas sõjawäelased maad peawad saama. Minu arwates on sellel sõjamehel õigus. Mis õigusega leidis Wabariigi Walitsus enese rohkem kompetentse olema järjekorra ja maasuuruse äramääramises: kes ja missugune sõjamees pidi maad saama ja missuguses suures. Kui seda wõis omal ajal wägede ülemjuhataja teha, kes kogu sõja operatsiooni juhtis ja sellepärast ka kõige otstarbekohasemalt

wõis teiste juhtide teeneid ja ülesandeid hinnata, siis ei suuda wanema sõjawäelase arwates Wabariigi Walitsuse samm meie sõjawäelasi kuidagi rahuldada. Teiste sõnadega — Wabariigi Walitsuse samm ei ole oma otstarbekohasust kätte saanud. Kuid küsimus ei ole ainult sise poliitikas tähtis, waid temal on kauge ulatus ka välispoliitikas. Meil on teada juba Asutawa Kogu ajast saadik, kui seal maaküsimus arutamisel oli, et just need ringkonnad, kes meie maauuenduse wastu olid, iga juhust ära tarwitasid, et maaküsimuse abil meie riiklikus elus raskusi teha. Maaküsimuses peame arwesse wõtma wäljamaa arwustust. Niipalju kui kõigile teada, tehakse kihutustööd meie wastu ju eriti meie maaküsimuse pärast. Köneldakse ühelt poolt, et meie maaküsimus sotsialistlikku wormi kannab, et ta rahvuslikku ja koguni showinistlikku iseloomu on. On see nii, siis peab ütleva, et käesolew Wabariigi Walitsuse samm kõik wõimalused kätte annab meie wastastele. Need, kes wäljamaal meie maaseaduse wastu agiteerivad, saawad seda nüüd weel suurema eduga jätkama. Kui meie mõni päew tagasi, 29. septembril „Berliner Tageblatt'is“ Hans Forst'i sulest artikli pealkirja all „Republik Eesti“ leiame, kus tema awalikult tähendas, et meie maaküsimus midagi muud ei ole kui showinistlik jonn, mis sünnib siis nüüd? Nad wõiwad täie õigusega nüüd seda kinnitada, et meie oleme mõisad wõõrandanud selleks, et neid oma inimestele jälle mõisatena wälja anda. Seda ei saa ju ometi mitte nimetada wäiketalu pidamise aluseks, mida Wabariigi Walitsus omas maaseaduses läbi wiia tahab! Kuid wähe sellest, et meie parempoolsed endale kõik wõimalused meie materdamiseks kätte saaksid. Selle parempoolse rühmituse peale, mis wäljamaal meie riigi peale on suutnud ühel wõi teisel wiisil õige halvasti mõjuda, oleme kõige wähem endid toetanud. Kui aga nüüd ka demokraatlikud ringkonnad ütleva peawad, et meie maareform ei olnud midagi muud, kui showinistlik samm, et ta kauget on igasugusest sotsiaalsest uuendusest, et ta uute rahvuslikkude mõisnikkude loomine on — kas see meie iseseiswusele kasulik wõi kahjulik on? Mina arwan, et selle juures ühtki põhjust kahtlemiseks ei ole. Kui sel küsimusel wälispidiselt mitte wäike ulatus ei ole, siis ei ole seda tal ka sise poliitikas. Siin peaks see seisukord mõõduandew olema, mida

peaminister ette kändis, nimelt et meie ei tohi sarnaste küsimuste otsustamiste juures ennast eksitada lasta masside demagoogiast. Kuid rahwa meeleolust ometi mööda ei saa. Oleme ju ise rahwariigina rahwawalitsuse maksma pannud. Mina pean siin ütleva, et sõduritega rääkides olen leidnud igalt poolt wastolu sellele sammule, mida Wabariigi Walitsus astunud on. Ja mina arwan, et seda wastuseismist ka Asutawa Kogu eest wadjata ei tule. Mina leian, et need wägede juhatajad, kes sarnase annetuse Wabariigi Walitsuselt wastu wõtawad maanäol, mis seadusliku korra wastu on, mis maaseaduses kindlaks määratud, mitte oma ülesande kõrgusel ei seisa, rahwa tahtmist eitawad. See oleks õli tulde wiskamine meie sõdurite pahameelele. See wiib meie rahwawäe lagunemisele. See on juba aga hädaohlik terwele maale, riigile, selle saatusele. Wõib ju oletada ja tõendada, et meie ei käi, meie ei tohi mitte käia rahwahulga arwamise järele. Kuid meil on asju, milles meie rahwa seisukohale asuma ja selle meeleoluga rehkendama peame, mis rahwa hulgas walitseb. Kui käesolew samm siin rahwa poolt kibedat laitust leiab, mis mitte kuidagi soowitaw ei ole, siis ei tule meil enam sedawiisi edasi talitada. Praegused tagajärjed on aga juba ilmsiks tulnud ja mitte üksi sõdurite ringkonnas, waid igatepidi on maanäo meeleolu selle Wabariigi Walitsuse sammu wastu. Et see meie maauuendusele kasulik ei ole, kui Wabariigi Walitsus selle sammu sel kujul, nagu ta seda otstarbekohaseks läbiwiimiseks on arwanud, maksma jätab, on kahtlemata selge. Kui põllutööminister siin omalt poolt tähendada arwas, et see samm Wabariigi Walitsusele mitte uus ei ole, et juba eelmine Wabariigi Walitsus wastawa seisukoha omaks wõtnud on, siis ei õigusta see ometi praegust sammu. Nende seletustega põllutööminister meile mitte selgeks teha ei saanud, et praegu Wabariigi Walitsus on talitanud nii, nagu ta talitama oleks pidanud, nagu riigi huwid seda nõuawad. Kui põllutööminister tähendab, et juba kewadel oli otsustatud neile sõjawäejuhtidele mõisatest maad anda ulatuses, mis suurem oleks normaaltalu piiridest, siis oli sarnane kawatus tõesti päewakorral meie wabadusriigi põhikirja arutamise juures. Sellekohane küsimus oli ka Asutawa Kogu wanematekogus arutamisel ja sellepärast ei tohiks walitsusel ka teadmata olla, et

wanematekogu mõisamaa andmist otstarbekohaseks ei saanud pidada, nagu walitsus seda praegu teeb. Kõneldi aga küll eraomanduses olewa maatüki ostmisest, mitte aga wõõrandatud mõisa keskkohta andmisest. Edasi tähendas põllutöominister selle peale, et sarnane otsus, maad anda kõrgematele sõjawäelastele suuremas normis, on juba kord ka tehtud meie paremale sõjamehele, kellest meie kõik lugu oleme pidanud ja ka praegu peame, on tahetud maad anda ja mitte ainult maad, waid mõisat anda, nagu põllutöominister nimetas, ühes kogu inwentaariga. See on seesama eelmine küsimus maatüki andmise kohta. Minu teadmise järele ei wõinud asi nii olla, nagu härra Kerem seda kujutas. Asi oli wanematekogus arutamisel ja wanematekogu leidis, et kui Wabariigi Walitsus tahab maad sellele inimesele anda, siis nõudku selleks wastaw krediit ja muretsegu maa sellele sõjawäelasele väljaspoolt riigimaad, mitte nendest maadest, mis on wõõrandatud. Selle wastu ei wõinud ju keegi waielda. Kui meie senni eraomandust ära kaotanud pole talupoja maa peale, missuguse õigusega wõiksime takistusi ette seada, et walitsus meie paremale sõjawäelasele praegu eraomanduses olewa maatüki omandaks ja selle maatüki talle eraomanduseks annaks. Seda seisukohta oleks tohtinud põllutöominister wäga hästi teada, kui ta oma kõnega esines.

Kui sisuliselt asja wõtta, meie maa-seaduse seisukohalt hinnata, siis ei saa meie salata, et siin Wabariigi Walitsuse samm mitte kooskõlas ei ole maa-seadusega, et sellel sammul, mida Wabariigi Walitsus astunud on, mitte tarwilikku ja ka seaduslikku alust ei ole. Pean ütleva, et need kõrwalnähtused, mis selle sammuga kaasas käiwad, järgmised on: terwe maa on oletusele tulnud, et meil maareformi mitte ei teostata. On kuulda, et ühes maakonnas on ühele kõrgemale sõjawäelasele antud tükk maad juba ennem wälja, kui Wabariigi Walitsus oma lõpuliku seisukoha üldse on wõtnud, lõpuotsusele on tulnud. Missuguse õigusega andis Wabariigi Walitsus selle mõisa wälja? Wähe sellest, et see samm juba õige ei olnud, et seda tarwitada ei tohtud, — selles korralduses leidub edasi weel midagi. Nagu koha pealt teatatakse, on mõisawalitseja kõrgemale sõjawäelasele seletanud, et mõisapidamiseks niisugusel kujul, nagu tema seda otstarbe-

kohaseks peab, on üksikuid moonakaid waja mõisast wälja tõsta. Austatud Asutawa Kogu liikmed, seda tehakse ka sellesama kõrgema sõjawäelase resolutsiooni põhjal. Tõstetakse moonakad ilma kohtu otsuseta mõisast wälja! Umbruskonnas asuwatel inimestel on jällegi võimalus olnud öelda, et isegi endisel ajal ei olnud sarnaseid wäljatõstmise võimalusi, administratiiv korras ilma kohtuta. Rohkem koguni: inimesed kõnelewad, et need mõisnikud Eesti soost hullemad parunid on, kui endised. Ma ei tahtnud neid walusaid küsimusi õieti puudutada, kuid asja arutamise juures ei saa neist kuidagi mööda pääseda, kui Wabariigi Walitsuse esitajad nad wälja kutsuwad oma wäärpõhjendustega. Austatud Asutawa Kogu liikmed! Meie maa-seaduses on ju põhimõte üles wõetud, et maa peab harija kätte minema. Sel seisukohal seisid ka rühmad, kes Asutawas Kogus esitatud on, kui Asutawa Kogu walimised ees olid, ehk küll pärast öeldi ja eriti praeguse peaministri poolt, et walimise palawikus liig palju hüüdsõnu õhku on lastud, palju on lubatud, et walitsemine on iseasi ja arwustamine iseasi, — kuid hüüdsõna oli õhku lastud, selle hüüdsõna all on läinud ka meie Asutawa Kogu walimised. Rahwas oma enamuses on öelnud, et maa peab minema harijate enda kätte. Kuidas wõime meie luua seisukorra, kus meie oleksime samasuguses olukorras, nagu meie senni oleme olnud? Kui meie nüüd kõrgematele sõjawäelastele anname maa-normi, mis suurem on kui see, mida meie maa-seadus ette näeb, ei saa ju ometi salata seda, et meie üksi maad ei anna, waid anname ka ühes maaga inimesed tarwitada, — ja seda meie maa-seadus tunnistada ei luba. Ei saa lubada, et meie ühes sellega ka wõimaluse loome, et meie inimesed autasuks anname nende tööjuga, kus meie uusi samasuguseid wahekordi loome, maa walitseja ja töötaja wahel, nagu seda senni olemas on. Moonakate kiht ja mõisasulased peawad kaduma! See on meie maa-seaduse põhilause ja sellest oleks pidanud walitsus ka tegelikult kinni pidama.

Kui meie aga edasi waatame tegelikult seda sammu, mis walitsus astunud, nagu seda ka põllutöominister on teinud, siis tuleksime jällegi samale otsusele, mida eelmisel korral leidsime, et just maa-seaduse põhimõttest wälja minnes, see samm seaduslik ei ole. Meil on maa-seaduses ära nähtud, et maad wõib kasu-

tada ka riiklikkudes huwides suuremates tükkides, kui seda normaaltalu on. See on Asutawale Kogule arwatawasti wäga hästi teada, kuid mida siis riiklikkude huwide all mõistetakse? Meil on tarwis põllutöökoolisid, meil on tarwis keskmereisid, katsejaamasid asutada ja neid ei sünni mitte millekski muuks, kui riiklikkudeks huwideks tarwitada. Sarnased asutused nõuawad aga rohkem maad, kui normaaltalu pind on. Seda on mõeldud just selle osa all, wastawas paragrahwis, kus räägitakse riiklikkudest huwidest. Riiklikke huwisid sõjawäelastele maad andes, mina ei leia, ja sellepärast peab meie rühm otsekohe tunnistama, et Wabariigi Walitsuse sammul siin täielikult seaduslik alus puudub. Niisugust maa-andmist maaseaduses ette nähtud ei ole. Sellepärast ei saa Wabariigi Walitsuse otsus ka kunagi seaduslikku jõudu omandada. Seda seisukohta on meie rühm oma kohuseks pidanud Asutawale Kogule ette tuua. Ühes sellega tahaksin weel kord nimetada, et kui meie leiame, et meie sõjawäelastele peame ülespidamise kindlustust andma, et siis maa-andmine mitte see ainukene tee ei ole, mida nimelt Wabariigi Walitsus on wälja walinud. Selleks on mitmed wõimalused olemas: kas inimestele kindlustada ühekordsed toetussummad, wõi kindlate kuuliste summadega nende tulewikku warustada. Mõlemad teed on wõimalikud. Kui Wabariigi Walitsus seletab, et meie riik seda rahaliselt wälja ei suuda anda, siis lubatagu mul selle juures wäga kahelda. Ometi peawad ju need maad, mis sõjawäelastele wälja antakse, ka mingisuguseid sissetulekuid tooma. Kui see aga nii on, siis ei saa meie wabariik oma kõrgematele ametnikkudele ikkagi maad ilma tasuta anda, waid meil lähewad ikkagi summad wälja, ehk küll seda otsekohe puhtas rahas ei anta, waid teisel kaudsel kujul. Meie loodame ja saame praegugi oma maadelt sissetulekuid. Ja kuna summad ometi sisse tulewad, siis saab wõimalus olema austada oma sõjawäelasi ja hinnata nende teeneid ka neist sissetulekutest. Meie rühm leiab, et walitsuse samm seaduslik ei ole, kuid loodab, et walitsus juba lähemal ajal Asutawale Kogule wastawa autasu eelnõuga esineb, mida ta senni teinud pole. Meie tahame oma ülemineku-wormeli juures sarnase soowiawaldusega Wabariigi Walitsusele esineda, kes siit siis oma tarwilikud järeldused tegemata ei jäta. Rüh-

ma nimel panen mina ette Asutawale Kogule wastuwõtmiseks järgmise ülemineku-wormeli: „Asutaw Kogu, tingimata tarwilikuks pidades autasu andmist meie rahwawäe juhtidele, mis peab sündima seaduslikus korras, leiab, et Wabariigi Walitsuse otsus 15. septembrist s. a. makswate seadustega kooskõlas ei ole ja sellepärast ka seaduslikku jõudu ei saa omandada — ning läheb päewakorras edasi.“

Pea minister **J. Tõnisson**: Riigi huwide seisukohast ja riigi mõtte nimel kõnelen siin. Ma kuulsin aga eelkõnelejast midagi muud; ma kuulsin tähti, aga waim puudus. (A. Weiler, tõer.: Iga tahes mitte miitingukõned!) Lugu on nii, et kui kõige selle asja kallal nüüd seaduslikkuse lõikenoaga meisterdada, siis saab mõndagi kätte, aga ma kõnelesin, et meie wõtame kogu küsimuse tema ulatuses ja tema mõttes... (T. Kalbus, tõer.: Kuidas siis riiki walitseda?) Teie ei ole riiki walitsenud ja usun, et ei saa ka walitsema. Kui teie riiki walitseda oskaksite, siis teie kõneleksite teisiti.

Kui meie nüüd selle küsimuse seaduslikkusest ja riiklikust ulatusest kõneleme, siis peame peaasjad silma wõtma ja ei wõi mitte kõrwalasjadest peasju teha. Muidu kaob meil horitsont ära. Kui meie nüüd siin kuuleme, kuidas isegi kaubandusministeeriumi rewidentide tasu meil suureks hädaohlikuks wasaraks tehakse, siis pean mina ütleva, et tehke sellest arupärimine. Toome siis päris asjatundjad ette, kes siin siis wastawa seletusega esineda wõiksid. Wõin öelda, et see arupärimine hädaohklik ei ole, ma pean ütleva, et põllutööministri seletusest mitteamusaamine põhjeneb küllalt eksliku arusaamise peal. Ma kuulsin sellest seletusest, et maareformi teostamine ei ole küllalt edukalt edenenu. Põllutööminister andis üldise ülewaate ja näitas selle juures, et on kõige jõuga töötatud, kuid töö saab weel kaua kestma, palju kauem, kui mõned enne arwasid. Meie oleme pidanud maareformi ülepeakaela teostama. Meie peame seda maajaotust palju parandama. Mis akl. Anderkopp ette kandis, et tema olewat ühest kohalikust ajalehest lugenud ühe wanema sõjamehe kirjutust, nagu ei oleks sõjawäelased praeguse maareformi teostamisega rahuldatud, siis pean ütleva, et täied mehed tühja juttu edasi ei kõnele; näiteks

üks ohwitser saanud sellepärast maad, et peaminister Tõnisson teda korra frondil näinud olla. Mina arwan, et ei maksa niisuguseid asju edasi anda. Kuidas keegi kirjutanud, mis meeleolus, see võib ju arusaadaw olla selle inimese meeleolu seisukohalt, aga sellest ei saa üht riiklikku argumenti teha sõjameestele maaandmise asjus. Et see mees mitte autoriteetlik kirjutaja ei olnud, sellepärast ei ole see meile sugugi mõõduandew ja ei võigi olla. Niisuguseid argumente võib meie ajakirjanduses palju leiduda. Ja mis on siis õieti öeldud? „Walitsus olewat omawoliliselt muutnud järjekorra, mis ette on pandud sõjawäelastele maaandmiseks.“ Walitsus peab otsustama, aga kui ta otsustab, siis on ta omawoliline? Siis peaks nii olema, et tehakse, mis ette antakse, nõnda nagu põllumeeste keskel üks väga originaalne mees järeldas, kui ta otsustas ka oma viisi: „mis muidu, hüppa aga!“ Walitsus on see, kes on tõesti otsustanud oma parema arusaamise järele, mitte ühegi komando järele. Seal oli lugu nõnda. Teataw nimekiri oli ette pandud, aga seal oli ühtlasi juba sõjawäe ülemjuhatause poolt määrus olnud, et diwiisiülemad peawad oma poolt ette panema mehed, kes arwatakse maa autasu wääriliseks. Peale nende, kes olid endises nimekirjas ette pandute hulgas esitatud, oli nende hulgas isikuid, kes sõjaministeeriumi seisukohalt ka olid ära teeninud autasu, mitte ainult subjektiivse, isikliku wahwuse ja teenete poolest, waid selle poolest, et nendel teistega wõrreldes iseäralik wastutusrikas koht oli jne. Muuhulgas, see ei olnud mitte uisa-päisa, waid tõesti walitsus wõttis seda arwesse, et enne oli väga palju waieldud selle wastu, et wäe seljatagustes asutustes töötajad nüüd mitte esimesesse ritta autasu poolest ei saaks nihutatud. Nende teened olid suured, aga oli teisi mehi, need olid peajasjalikult wäerinnal wõidelnud polguülemad, — üksiku suurtükidiwiisi ülemad jne., kes selle poolest ka isiklikku wahwust suurte teenete kõrwal olid üles näidanud. Pidime katsuma üldist nimekirja wähendada — nagu enne öeldud, 64 oli ette pandud, meie tõmbasime vähemaks, et mitte seda tunnet ei tuleks, et suur hulk nüüd tasu saab. Wähendasime, wõtsime kaalumisele need teised andmed, mis seal ette olid pandud diwiisiülemate poolt ja wäerinnal. Selle tagajärjel wõisime ja pidime siis seda endist nimekirja rewideerima, mitte teda ümber lükates sihi-

likult, mitte endiste autoriteetlikkude soowituste peale kergemeelselt waadates, waid arwesse wõttes just, et kui meie paneme ülemasse liiki need kõrgemad mehed, kellel wäerinnal otsekohe teeneid pole, siis hakatakse seda kahtlustama ja süüdistama, et paremad mehed jäetakse kõrwale. Selles mõttes on need päris ajalikud kaalumised, ja ei ole kuidagi wiisi mitte uisa-päisa ega sihilikult talitatud, nagu ajakirjanduses päris autoriteetlikud mehed on katsunud seletada. Muidugi niisuguse hindamise juures võib üks ja teine arwata, et temaarust ei ole see asi õige, aga kui natuke objektiivsemalt asja peale waadata, nõnda et see asi otsustatakse, nagu see ka teiste meelest õige — peab otsustajate seisukohta mõistma, — siis niisugust uisa-päisa talitust näha ei ole. Mina ei saa aru, kuidas walitsus otsustas omawoliliselt, kui tema just otsustaja asutus meil on. Eelkõneleja seletas ka, et ajalehes olnud minu iseloomustamiseks sõna: „Riik olen mina“. Inimene, kes seal kirjutab teise isiku kohta, materdab seda mis võib, ja katsub näidata seda, mis teise wastu umbusaldust ärataks. Võib olla, et on üks parempoolne, kes annab parajal silmapilgul käe teisele, et ühisel nõul ühissihti kätte saada. (Wahelhüüe keskelt: Aga see on „Postimehe“ kaswandik.) Oh, seal on neid palju tulnud, aga mis neist üksikutest kõneleda; kui tarwis oleks just üksikuid analüüsida, siis wõiksin oma kaswandikkudele igal ajal wastu astuda, ilma et ma ülepea pruugiksin pünastada. Mina ei ole oma kaswandikkude hulgast tahtnud poolehoidjaid koguda, olen tahtnud mehi kaswatada. Kõikidest ei ole meest saanud. (N a e r.) Nii siis, et nüüd walitsus omawoliline olnud, siis ei tohi tema ka sõjawäelasi mitte kindlustada. Nüüd on ju mitmesuguseid wõimalusi tõesti: akl. Anderkopp on töörakonna nimel isegi üldise, ehk küll sisuta soowiawalduse, siin ette toonud, mis küll õige palju ära ei ütle. (A. Anderkopp, tõer.: Ega ma siis seaduseelnõu üleminekumormelise too.) Ja — jah, üks üldine sõnakõlks ei tähenda ju ka midagi. (A. Anderkopp, tõer.: Andke Teie parem, Teie pole sedagi suutnud anda.) Mina ei taha ennast kiita, kui ma teid arwustan, seal on igatahes nõnda, et meie ei ole ainult tahtnud kindlustada, waid meie oleme teatawas piiris tahtnud kindlustada, ja see ongi see asi. Lugu oleks

teine, kui meie oleksime pajukit andnud, mingisuguseid summasid määranud? Meie seisukoht oli, ja meie julgeme loota, et see ka riigi seisukoht on, et meie nüüd sõjameestele anname võimaluse ära elada ja puuduseta läbi saada, et meie, kui põlluharija rahwas saame oma tublimad sõjamehed ka põllumeeste hulka, kes nüüd maaga kokku kaswawad. Siis on see üks sootu iseäralik tõug, mis sest tõuseb. (M. Martna, sd.: Ega see siis enam sõjajalajale lähe.) Siis ainult muidugi mitte, kui ta wigane ja waene on. Ei saa mitte oletada, et põllumehed hästi ei wõitle. Ainult nemad on ühelt poolt kõidetud meie maa ja rahwa eluga ja nemad just kaswawad meie rahwa huwidesse nii kinni, et nad meil elawaks eeskujuks on ja ühtlasi ka tõukejõuks. Nii on nad otse disponeeritud maa ja riigi kaitseks. Nemad ei liigu siis ka mitte teisale, waid on ühendatud meie riigi ja rahwa eluga kui maapidajad. Nemad ei ole mitte rändajad ja liikujad. Siin toob aga rahwasaadik Anderkopp nii nagu päris granaadina wälja rahwuswahelise mõju, et kuidas see rühm, kelle poole suurem osa walitsuse liikmetest kuulub, annab teistele põhjust showinistlikust maareformist kõneleda. Kõneldakse nüüd ühte ja teist ühel ning teisel puhul, aga küsimus on siiski see, kui palju põhjust on neil selleks. Kui teie tahate öelda, et meil 2.000 tiinu pärast tehakse maareform wäljaspool showinistlikuks maareformiks, siis on just see üks hale lugu, et meil wäljaspool esitust ei ole, nagu siin akl. Anderkopp seletas, ja ei jõuta seal mitte propagandat teha ja meie oleme sunnitud seda tegemata jätma, mis meie oleksime pidanud tegema ja mis õige on. Ühte niisugust põhjust meie küll ei usu, et meie Balti sakslased meile kodus wõi wäljaspool sellega palju ära teha saaksid, et meil mõned mehed suured talud eluaegseks tarwituseks saawad. See ei ole jutu wäärt. Mis meie sisemisse poliitikasse puutub, siis olewat meie sõjawäe keskel suur wahe. Ülepea ma arwan, et see statistika 15. septembrist saadik wäga kahtlane ja aukline on. Kus kohal nüüd öieti akl. Anderkopp oma ankeedi toime on pannud, see on igatahes teadmata, ja mina arwan, et need üksikud juhused, kus üks wõi teine seal midagi räägib, ei saa meil mitte mõõduandwaks olla. Kui meie otsuse tegemise juures hakkame mitmelt poolt nõu küsima, siis ei saa ühtegi otsust teha, kui seal ka õige

mitmed kõneleksid. Kõneldakse, et maa-mehed olla ka wastu. Noh muidugi, üks on wastu, teine on poolt, aga enne kui teie tahate ära otsustada, peate waatama, kuidas asi edasi läheb. (A. Anderkopp, tõer.: See andke Asutawa Kogu teha, ärge ise tehke.) No jah, see on ju ka üks kapittel, millest ma tahaksin kõneleda. Walitsus olla omawoliline. Kui nüüd tahetakse midagi kätte saada, kas siis tõesti peab igakord küsima, et kuulge, härrad rühmade esitajad, kuidas siis teie arwate? See on ju wäga lojaalne rühmade wastu, kuid niiviisi ei saa asju ajada. Sest rühmad wõiwad nõuda, et walitsuse tegewuses oleksid teatawad sihtjooned ühesugused, kõiki peensusi ühtlustada ei saa. Ja kui nüüd alati kuulama minna, mis rühmad ütlewad, siis ei saa keegi walitseda. Kui meie kõnelesime ülemjuhatajale tasu andmisest maa näol, siis ütlesime ka, et meie peame wastu tulema maaseaduse piirides, ja oleme ka Asutawa Kogu wanematekogus sellest kõnelenud. Et Wabariigi Walitsuse otsuses suurtest mõisatest juttu oleks olnud, see ei ole õige, ja et seal ülemjuhatajale terwe mõisa antakse, ka seda pole öeldud. Ma wõin teile öelda, et see üks osa mõisast ja nimelt karjamõisa on, aga nõnda, et mõisa hooned sinna sisse jääksid, et oleks wõimalik majapidamist jätkata. Seda aga nõudma hakata, et oleks pidanud üksikasju rühmade wahel läbi arutama, nagu mõned iseäranis seda soowitawad, noh wõtku need ja tulgu katsugu walitseda, kuid ärgu andku oma rühmale wäga suuri lootusi ega hakaku teiste rühmadega konkureerima. Mis nüüd seaduslikkusesse puutub, siis on ju wõimalik siin tõesti seletada, et ei ole seda tükki maaseaduses kirjutatud. Aga waadake, need seletused otsiwad tähti ja ei ole kunagi seaduse mõttega kooskõlas. On sada nowelli wälja antud iga asja kohta, et kõiksugu asju otsekohe kindlaks määrata. 33 „ili“ oli Wene nuhtluseseaduses, 34-as juhus tuli õige sagedasti ja ühtegi „ili“ ei olnud, mis pidi seletama. Ja pidi seletama seadust mitte tähe, waid mõtte järele. Maaseaduse wormuleerimine on tõesti nii üldine, et riik wõib oma kätte jätta maad. Milleks? Põllutöökoolide jaoks? Kui aga öeldakse, et on tarwis siin maa peal wabrikuid asutada, mis riikliku tähtsusega. Ei! Olge heaks, riik astugu osanikuks, wõi wõtku see ettewõtte oma hooleks, ärgu aga mõisaid jaotagu. Wõib olla, et Asutaw Kogu

ise heaks kiidab, et kui seal suhkruwabrik näiteks asutamisel on, wõi mõnel teisel puhul, et siis maad peab jätma mitte ainult riigi kätte, waid ka suhkruwabriku asutajate kätte, selleks et suhkruwabrikut käima panna. Kus kohal see aga siis kirjutatud on? Aga ometi ei saa teie öelda, et see seaduswastane on. Wõime öelda, et riigil on wäga tähtis, nagu siin seletati, riigikaitse huwides üldse sõjawäe juhtivate olluste kindlustamine. Maareformi mõttes ei anta neile aga maad mitte põliseks tarwitamiseks, waid eluaegseks, rohkem kui seda põliseks tarwitamiseks lubatud on. Seda kõike segamini ajada, põlist ja eluaegset tarwitamist, on wõimatu. Wõime julgesti öelda, et kui teie nüüd päris maaseaduse mõtet õieti katsute selgitada, siis näete, et riigil tõesti õigus on ühel kui teisel kujul maad tarwitada, ilma et muidugi maa kasutamine töötajatele põlluharijatele kinni pandaks. Nagu juba öeldud, 2.100 tiinu ajutine kinnipanemine maareformi ei takista. Sellepärast ei wõi seda mitte seaduswastaseks kujutada. Kui seda seaduse täht tõesti mitte ei ütle, seaduse mõte annab walitsusele täieliku õiguse. Siis, mis siin muidu on nüüd maaseaduse põhimõtetest kõneldud, peame ütleva, kui teie hakkate maaseadust kasutama, siis teie leiate, et tuleb wäga palju probleemid lahendada, mis maakommisjonis ei ole ette nähtud. Ja ma arwan, et meie ei jää rippuma maaseaduse teksti ja tähtede otsa, waid katsume teda analüüsida ja interpreteerida tema mõtte järgi ja riikliku tarwiduse järgi. Seda teie peate tunnustama, et kõik seadused muutuwad ajajooksul, kuna välispidine seaduse tekst jääb. Näiteks Inglise konstitutsioon, kus kõik traditsiooni välised kujud jääwad, aga waim teiseks läheb, sest et elu seda nõuab. Meie maakorralduse konstitutsioon muutub ka, nõnda nagu riigi elu ja tema muutuw kuju seda nõuab. Ja sellepärast arwan, et kui siin tuuakse ette seaduslikkust, selle juures aga jäetakse kõrval seaduse mõte ja waim, siis selle täheorjuse otsa wõime meie küll rippuma jääda.

Põllutööminister A. Kerem: Austatud Asutawa Kogu liikmed! Siin härra Anderkopp'i poolt toodi ette wäiteid, millega taheti ümber lükata minu mõtteid. Mina toonitan aga weel kord, et siin käsitati maareformi kiiret teostamist ja räägiti ka sellest, et kahe aasta pärast maa kindlasti on planeeritud ja

maareform teostatud. Mina pean ütleva, et ma seda ei usu. Praegu on, nagu ma siin juba ennem ette tõi, üks osa ja wõrdlemisi wäikene osa planeeritud, ja mina nimetaksin seda õieti skitsiks, ja mitte talude kruntimiseks, sest plaanikindel kruntimine tuleb tagant järele. See on töö, mis nõuab aastakümneid, kunni see tehtud saab, nii et sellele kahe aastaga lõppu teha oleks asjatu ja wõimatu. Teiseks, ma juhin tähelepanu selle peale, et ei tule mitte ainult neid mõisamaid planeerida, mis wõõrandatud, waid tuleb terwed saared planeerida. Näiteks Saaremaal, ma arwan, et kõigil on teada, kuidas seal majapidamised ja maajaotus olemas on. Seal ei tule mitte ainult mõisaid jaotada, waid ka talusid. Ja see ei ole mitte nii kerge, nagu harilik maamõõtmine, kus kriipsude järele postisid pannakse. Ma ei ütle, et seda teisiti peaks tegema, alguses peawad muidugi skitsid olema, kuid need talud ja arwud, mis meile üles on antud, need lähewad ainult ajutiselt, aga alalise ellu nemad ei sünni ja tarwitawad põhjalikku korrigeerimist. Nii et maade planeerimine kahe järgmise aastaga täiesti mõttetuks saab. Ma juhiksin tähelepanu weel selle peale, et ühe majandusliku süsteemi järele üleminek teise juurde ka mitte ühe päewa töö ei ole. Ma mäletan okupatsiooni ajal, kui sakslased siin oma kihustustööd tegid, kui siis seal omamoodi maaküsimust lahendada taheti ja mõeldi maajagamist ette wõtta, suuremaid majapidamisi wähendades, siis juhiti tähelepanu asja peale, et peame pool rahwast juurde tooma, et kõike maad korralikult ära harida. Kui meie wõtame ühe wõi teise riigimõisa, kus ennem kakskümmend inimest asunud, siis näeme, et jaotatuna seal peal teisewõrd inimesi enam on asunud. Wäike maapidamine on kasulik, siis kui on tarwilik tööjõud olemas, niipea kui meil seda tööjõudu anda ei ole, siis häwitame oma majapidamise. Meie maareform muutub üheks nõiaringsiks. (H ü ü e p a r e m a l t p o o l t: Õ i g e !) Seda, wõib olla, ei ole meie maaseaduses mitte silmas peetud. Mina isiklikult pole seda tõde elus proowinud, aga teised, kes enne on elanud, on seda näinud. Ma juhin tähelepanu selle peale, et kõik kawatsused paberil mitu kord lihtsamad näiwad olema, kui tegelikus elus. Meie oleme hulga majapidamisi loonud, aga peame ütleva, et tegelikult meie kõik need majapidajad halasti oleme jätnud, ja

igaüks töötab seal oma jõudu mööda, niipalju kui kellelgi võimalik. Omal ajal arwati, et kerge käeliigutusega wiistuhat talu walmis saada wõib. See oli idee. (J. Raamot, maal.: See oli fantaasia!) Tarwis oleks ainult leida seda tehnilist jõudu, millega seda läbi wiia ja mina ütlen, see idee oleks väga kena. Tuletan meele, et kui meie oma maareformi teostada tahame nende põhimõtete järele, mis kawatsetud on, siis on piinlik kontroll tarwis. Kui siiaajani on wähe patustatud maareformi teostamise juures, siis tuleb seda meie inimeste arwele panna, kes wõrreldes teistega palju ausamad on, ja selle tõttu on meie maareform palju ausamini teostatud, kui see kuskil mujal oleks teostatud wõinud saada. Ei wõi allakriipsutamata jätta, et see kontroll palju kõwem wõiks olla, siin on määratud parandused, mis nii kerge käeliigutusega arwatakse ära teha, aga mis tegemata wõiwad jääda, ja siis wõib olla, ei jää maareformist muud järele, kui ainult riismed. See ei ole mitte maareformi teostamine, waid häwitamine. Tahan asjale ligemale minna. Siin on Asutaw Kogus jutt olnud, et kõrgematele sõjawäelastele suuremal määral maad antakse, kui normaaltalu pidamise alla kuulub. On räägitud sellest, et riik seda maad ostab, mis ta autasuks annab, aga mitte wõõrandanud ei ole. Kui riik maad ostab, siis on ta seda omandanud, ja kui tema seaduslikul teel omandab, siis on ta ka omanik. Riigil on õigus ühe kui teise omandusega ühewääriliselt ümber käia, kui aga ühelt poolt loetakse makswaks ainult seda, mis riik on ostnud ja mitte seda, mis ta seaduslikul teel on omandanud, siis peab oletama, et riigivalitsus arwab, et see mitte seaduslikul teel ei ole omandatud.

Asutaw Kogu oma enamuses on otsustanud, et üksikutele isikutele suuremaid maatükke wõib anda, kui normaaltalud, ma ei tea, kas Asutawal Kogul on õigus seadust rikkuda, aga walitsusel mitte. Toodi ette, et walitsus sarnast otsust teinud ei ole, kuid wõin dokumentaalselt tõendada, kus öeldakse, et wõiks suuremaid, kui normaaltalu sõjawäelastele anda, ja walitsus on selle ettepaneku heaks kiitnud. Siis on mul ka dokumente olemas 5. maist, kus räägitakse mõisa andmisest kõrgematele sõjawäelastele, mis kannab härra Terras'e allkirja, adresseeritud põllutööministrile, ja peale on kirjutatud „salajane“. Need dokumendid

tunnistawad, et need otsused on olemas ja mina igatahes waletanud ei ole.

A. Oinas (sd.): Mina ei tahaks härra peaministriga tänutundmises kõrgemate sõjawäelaste wastu wõistlema hakata. Härra peaminister tegi sel puhul terawa etteheite akl. Anderkopp'ile, mina ei tahaks mitte sarnase etteheite osaliseks saada. (J. Temant, maal.: Iseäranis kui teie sõbrad olete.) Sotsiaaldemokraatlik rühm on kaugel sellest, et meie kõrgemate sõjawäelaste teenid mitte tunnistada, kuid kui tema arupärimisega Asutawa Kogu ees esineb, siis sellelt seisukohalt, et walitsuse samm rühma arwates mitte seaduslik ega otsustarbekohane ei olnud. Tänaeid läbirääkimisi ära kuulates, peab konstaterima, et walitsuse samm tõesti mitte õnnelik ei olnud. Taheti kõrgematele sõjawäelastele autasu anda, kuid pandi neid selle asemele piinlikku seisukorda. (Hüüeparemaalt poolt: Arupärimine.) Autasu küsimusest on saanud mingisugune halb tüliõun, on kujunenud poliitiline wägipulga wedamine. (Wahelhüüe: Autasust olete arupärimise teinud.) Kui meie ei oleks arupärimisega esinenud, siis oleksid teised seda teinud. Kui kõrgematele sõjawäelastele mõisaid antakse eluaegseks tasuta tarwitamiseks, oleks õigus olnud selle otsuse peale kõrgemasse riigikohtusse kaewata neil, kelle hurwid sellega puudutatud saawad. Asutaw Kogu, kes peab muuseas ka selle üle walwama, et seadusi täidetakse, on lihtsalt sunnitud wälja astuma, et meie kõrgemaid sõjawäelasi piinliku seisukorra eest hoida, kus kõrgem riigikohus neid wõiks mõisatest wälja tõsta. Härra põllutööminister rääkis pikalt maaseadusest. Ta kandis arwusid ette, näidates, et maaseaduse teostamine väga wisalt läheb. Näitas ära, et meil weel suur hulk maad planeerimata ja wälja andmata. Arwatawasti tegi ta seda sellepärast, et wabandada ja õigustada kõrgematele sõjawäelastele maa-andmist, sest kui juba suur hulk maad wälja andmata on, siis ei tähenda ju 2.000 tiinu selle suure hulga kõrwal midagi. Härra peaminister põhjendas maa-andmist küll teistmoodi, kuid lõppude-lõpuks tunnistas temagi, et kuigi see autasu seaduse tähe wastane on, iseenesest aga nii wäikene arw maad suuremat ei tähenda. Minuarwates on see seisukoht ekslik, kui meie kõneallosele wäikese maaosa seame

kõrwu kogu maaga Eestis, siis on ta kahtlemata väikene, kuid tegelikult on mõisad teatawates waldade piirides ja neis waldades wõib hulk maasoowijaid olla, kes kõik mõisatest osa tahawad saada. (A. Uibopuu, rhw.: Saawad ju naabrimõisast.) Igal pool ei ole mitte naabruses wabu mõisaid ja sellewõrra jääks maatahtjaid wallas ilma maata, kuiwõrra maad laseme kõrgemate sõjameeste kätte minna. Kui härra põllutöministril oleks andmeid ette panna, et mõisaid wälja antakse otse neis waldades, kus maa ülejääki on, siis oleks sel argumentatsioonil loogiline alus, kuid seda ette ei toodud. Kuna maareform niisugune asi ei ole, mida meie nagu kangast ühest otsast lõigata wõiksim, ning oodata 20—30 aastat, enne kui teise otsa juurde jõutakse, ei ole seletusel mida põllutöminister andis, teatawat mõtet. (A. Uibopuu, rhw.: Olete kanga nii ära rikkunud, et ei saa õieti püksegi.) Igas wallas on koht, kus maauenduse kangast lõigatakse ja ei ole tõendus selle kohta ette toodud, et wäljaantawad mõisad otse ülejäägi mõisad on. Mõisate andmine tekitab aga arusaadawalt maasoowijate keskel pahameelt, millest siinkohal juba rahwaesitaja Anderkopp rääkis.

Mis puutub seaduslikkusesse, siis ei toonud härra peaminister, ega ka härra põllutöminister selle kohta kaaluwaid põhjusi ette. Härra põllutöminister tähendas, et maareformi teostamise määruste § 65. järele riigil õigus on, tema käes olewaid planeeritud maid wälja anda erimääruste põhjal, tarwitajatele. Kuid peab tähendama, et määrused on wälja antud mitte Asutawa Kogu, waid Wabariigi Walitsuse poolt teatud maaseaduse paragrahwi põhjal ja määruste ulatus ei tohi mitte olla laiem, kui maaseaduse põhimõtetes kindlaks määratud. Maaseadus ise wõimaldab kolmel kujul maa-andmist: 1) põliseks tarwitamiseks maasaajatele normaaltalu suuruses, 2) lühikeseajalisele rendile, ja 3) tööstus-, kaubandus-, omawalitsuse jne. asutustele pikaajaliseks tarwitamiseks samuti artellidele ühisharimiseks. Maaseadus ei näe ette mõisate andmist eluaegseks tasuta tarwitamiseks. § 65 maareformi teostamise määrustest ei wõi mitte maaseadusest kaugemale minna, ja kui määrused peaksid kaugemale ultima, siis tuleb seda osa tühjaks tunnistada, mis seadusest kaugemale läheb. Kui maad oleks antud sõjawäelastele ka-

sarmuplatsiks wõi püssirohukeldriks, wõi mingiks muuks sõjaliseks otstarbeks, siis oleks § 65. järele see asi õigustatud olnud. Kui aga maad antakse kõrgematele sõjawäelastele eluaegseks tasuta tarwitamiseks kawatsetud määral, siis ei õigusta maaseadus seda mitte. Maaseaduse mõte on kaotada suurmaapidamist ja anda maad neile, kes isiklikult teda hariwad.

Seisukohta, nagu kindlustaks maaandmine kõrgematele sõjawäelastele Eesti riigikorda sellega, et kõrgemad sõjawäelased siis Eesti riigis püsiwad, ei saa ka kandwaks lugeda. Kui oleks maad antud teatawatele sõjawäe ametitele, nii kui sõjaministrile, ülemjuhatajale jne., siis oleks sel mõttel alus olnud. Nüüd antakse aga maad üksikutele isikutele, kes edaspidi sõjateenistuses ei saa ehk olema enam. Nii et ka see põhjendus langeb ära. Mina loodan, et need kõrgemad sõjawäelased, kes raskes seisukorras on Eesti kaitsmiseks wälja astunud, ilma selleta on seda teinud, et pärast maad saada. Mina sain peaministri seletusest nii aru, et meie kõrgemad sõjawäelased meie maad mitte selleks pole kaitsnud, et pärast autasu saada, waid sellepärast, et see maa neile armas oli. Kui aga need sõdurid teises arwamises on, siis ei ole nemad ka autasu wäärt. Kõigil on teada, missugune pahameel rahwa keskel mõisate wastu olemas on. Kui siis niisugusel kahtlasel teel kõrgemad sõdurid asetatakse neisse rahulolematuse keskpunktidesse, siis pannakse nad õieti autasu andmise asemele piinlikku seisukorda. Kas on see siis õige autasu andmine? Ma ei räägi mitte selle wastu, et kõrgematele sõduritele autasu anda, kuid seda oleks tulnud teha kujul, mis meie õiguslikule korrale wastaw on. Mis puutub sotsiaaldemokraatlikku rühmisse, siis leiab tema, et walitsuse poolt ette wõetud wiis isenesest mitte otstarbekohane ega seadusega kooskõlas ei ole. Üldse meie peame lahkuma sellelt seisukohalt, et isamaa kaitsemine on nagu mingisugune äriine ette wõte, kus need isikud, kes iseseiswuse kaitsemisest osa wõtsid, nagu äriaasta lõpul mingisugust profiiti peawad saama. Niisugust arwamist lugesin mina wälja ühe meie kõrgema sõduri kirjutusest. Ma ei ütle mitte, et mina oleksin seda lugenud meie peaministri seletusest. Kuid käesolewal juhtumisel annab mõisate andmine põhjust niisuguseks arusaamiseks, mis on keskajast pärit ja mis meie aja raamidesse ei tohiks mahtuda. Eesti

riik ei ole mitte mingisugune warandus, mis sõdurid on ära wõitnud, nagu mingi äriettewõte, kust üksikud isikud oma teenete eest profiiti wõiksid wõtta. (J. Temant, maal.: Nõnda rääkida ei tohi.) Sellelt seisukohalt maa-andmise peale waadata oleks sündmatu. Ma saan härra Temant'i pahameelest aru. Kui meie autasu anname, siis peame seda sel kujul andma, et ta tõesti autasu andmine oleks. Selleks oleks tulnud Asutawa Kogu ette eriseadusega esineda. Loodan, et Wabariigi Walitsus ja Asutaw Kogu palju kohasema autasuandmise wiisi leiab, kui Wabariigi Walitsuse poolt otsustatud. (K. Päts, maal.: Paiuk!) Sotsiaaldemokraatlik rühm paneb järgmise ülemineku-wormeli ette: „Ära kuulates peaministri ja põllutööministri seletusi kõrgematele sõjameestele maa-andmise asjas, leiab Asutaw Kogu, et maa-andmine kõrgematele sõjameestele eluaegseks tarwitamiseks sel määral, nagu Wabariigi Walitsus seda on otsustanud, wõib sündida ainult sellekohase eriseaduse põhjal.“

J. Jans (sd.): Austatud rahwaesitajad! Ma ei saa ühe asjaolu peale tähelepanu juhtimata jätta, mis meie riikliku mõtte seisukohalt tähtis näiks olewat ja mille kohta härra peaminister siit üsna kardetawaid arwamisi awaldas. Asutaw Kogu on meie wabariigi põhiseaduse wastu wõtnud. Ta on maksmapaneku määruse järele seadusliku jõu omandanud. Meie õigusteadlaste keskel ei ole mitte kindlaid arwamisi selle kohta, kuid üldse tunnistatakse, et Asutaw Kogu on tahtnud maksmapaneku seadusega öelda, et see seaduse tekst, see konstitutsiooni tekst on vähemalt kindlaks määratud, ja et ta umbes poolteise kuu pärast meie põhiseaduseks saab ja teda siis meie riigi walitsemisel tähele peab pandama. Selles põhiseaduses on öeldud, et ei tohi kellelegi paiukit, waewatasu wõi muud tasu määrata, muidu kui eriseaduse põhjal. Nüüd, nagu ma tähendasin, ei saa meie mitte oletada, et Wabariigi Walitsuse samm kõrgematele sõjawäelastele maad anda, meie konstitutsiooni wastane oleks. Meie põhiseadus ei ole weel makswaks pandud, nagu siin maksmapanemise määruuses on öeldud, kuid minule näib igatahes wõõrastaw olewat, et meil selle põhiseaduse põhimõtete wastu, mis poolteise kuu pärast meie riikliku olemise alusena maksew saab olema, weel midagi walitsuse poolt ette wõe-

takse, sest koos on Asutaw Kogu, kes selle põhiseaduse wastu on wõtnud, temale seadusliku jõu andnud, ja walitsus kes praegu ametis on, on sunnitud selle Asutawa Kogu enamuse tahtmisega igatahes rehkendama. Kui nüüd aga härra peaminister ei saa mitte igal juhtumisel rahwaesitajate arwamist pärida, sest walitsus peab selleks samme tegema, et rahwa enamuse tahtmist, kui riiki tahtakse otstarbekohaselt walitseda, rahuldada. See küsimus, millest meie siin räägime, on siin päragrahwides otsekohe sees, mis nõuab, et just selles asjas peab rahwaesitajate tahtmise järele pärima. Sellepärast arwan mina, et kõnealolew maa-andmine niisugusel teel ellu wiidud ei wõi saada, nagu Wabariigi Walitsus on tahtnud, waid et tingimata tuleb eriseadusega esineda.

Peaminister J. Tõnisson: Siin on uuesti korratud seda mõtet, et sõdurid on halwas meeolus ja seisawad wastasrinnas, et kõrgemad sõjawäeesitajad on saanud rohkem maad, kui normaal-talu. See kõlab nii, nagu peaksid sõdurid ilma jääma. 1200 sõdurit on sõjaministeeriumi poolt ette pandud maasaamiseks ja saawad seda esimeses järjekorras; peale selle on weel 500 meest põllutööministeeriumis ette pandud, nii et maad saawad terwelt 1700. Seal on just arwesse wõetud autasu ja mitte ainult maasamine üldse, sest maasaamiseks on kõigil sõduritel õigus, aga autasu saawad need 1700 meest. Nüüd tulete teie ja ütlete, esinege eriseadusega, siis hakkame seda rewideerima, kas teie konstitutsioonist täiesti nii aru saate, nagu kord ja kohus. Ajutine walitsus, kellel oli seadusandlik wõim, deklareeris sõja ajal, siis kui see väga tähtis oli, et need, kes wahwust üles näitawad, peawad maad saama. Nüüd öeldakse, et seda niipea ei saa. Ainult patriotismist pidid mehed wõitlema. Kus kohal olid need seisukoha seletajad siis, kui seda tarwis oli deklareerida? Siis oli küsitaw, kas meie suudame wõidelda. Kui tarwis oli kõiki motiive ja stiimulid liikuma panna, et meil kõik rõõmsasti wõitleksid, siis olid kõik rühmad seal esitatud, siis teadsid õieti kõik sellest, kuna see määrus „Riigi Teatajas“ awaldati. Nüüd teie seda sealt maha kustutada ei saa. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Eitahagi.) Mis tähendab aga siis kõik see tänane jutt? (Wahelhüüe pahemalt poolt: Ai-

nult mitte mõisaid!) Noh, waadake järele, kui suured maad need mõisad seal õieti on ja kas maksab tänase õhtu selle kallal waielda. Kuid ma pean ütleva, et õhk läheb selgemaks. Kõik wäiksed katsed, mis kuude ja nädalate kaupa õhku lõiksid, on juba kaju omandanud. Pean ütleva, et ei ole kerge olnud walitseda ilma rühmade käest kõike järelekuulamata. Seda ei saagi teha, sest kuidas sa lähed teise rühma juurde, kui sa seal rühma seas ei ole. Kuid meie oleme katsunud seaduslikkudel teedel talitada, Asutawa Kogu tahtmise järele. Nüüd kujutage enesele ette: üks arupärimine tuleb teise järele, mitte selleks, et selgust saada ja wigu parandada, waid et õhk-konda luua; kõige pahemalt poolt nad enamasti tulewad, ja meie teame ka, mis sihis neid arupärimisi wabritseeritakse, öeldakse, et sotsiaaldemokraatlik rühm olewat meeololu ärakasutamiseks wõistelnud, mina seda ei tea, pean aga tunnistama, et meie sotsiaaldemokraatlik rühm oma riiklikust mõtlemisest on näiteid andnud, ja ma ei usu ja ei taha ka mõtet awaldata, et nad sihilikult midagi oleksid teinud, et seal wast õhku rikkuda. (Üldine naer.) Pean ütleva, et siin on hulk teist poliitilist jõudu meie hulgas, kes liigub ja ikka ennast liigutab ilma tõsise tegewusega. On tundmus, et see element nagu saagi peale waritsemas on, mil aga jälle walitsema saaks! (Wahelhüüetööerakonnast: Oma seisukohalt mitte otsustada!) Ega ma teda ei puudutanud, aga näe, tundis kohe. (Naer paremal pool. — Wahelhüüetööerakonnast: Mitte demagoogiat teha.) Mina ei ole sugugi seda püüdnud teha, aga mina ütlen teile: kui tahate walitseda ja selleks seatud ja kutsutud olete, siis peab teil kindel põhi jalge all olema. Kui aga arwatakse, et nüüd wõib mängida ja kõiksuguseid katseid teha, siis ütlen: teeme kinnine koosolek ja kõneleme suust suhu. Laseme ka wälisministrit kõnelda. Siis tahan näha, kas see mäng weel kestab. Wõin teile puhtast südamest öelda, et kui antakse pass kätte, — lähen. Minul ei ole sugugi seda tunnet, et tahan walitseda, see on ebausku. Ei ole siin ühtegi sõna tarwitanud selleks, et oma positsiooni päästa, waid olen kõnelnud selleks, et näidata, kuidas seisukord on.

Kui nüüd teie arwate kasutada wõiwat asjaolu ja niisuguse ülemineku-wormeliga

esineda, mis töö täitsa wõimatuks teeb, siis wõtke otsekohe ja tehke ise. Kui teie arwate, et teil on siin tarwis mängukanni, kes rühmade pilli järele hüppab, kes midagi iseseiswalt teha ei tohi, ilma rühmade käest küsimata, siis wõtke ja walitsege ise. Ärge aga omale mitte pettekaju tehke, et meie siin nalja pärast oleme püsinud ja meil siin mingisugune tahtmine on püsida, — tööd tuleb teha praeguses seisukorras. Wäga huwitaw on seisukord, milles walitsus peab praegu töötama. Kui teil huwi on, teeme kinnine koosolek ja räägime siis suust suhu. (Wahelhüüetööerakonnast: Meie teame juba, mis wälisminister ütleb.)

J. Reinthal (rhw.): Kui keegi wäljaspool Eestit küsib, mis Eestis praegu tehakse, siis wõib selle peale õige lühidalt wastata: Asutawa Kogu pärib aru ja walitsus annab seletust. Nõnda on see juba kestnud nädalast nädalasse, kuust kuusse, ja kõik need koosolekud, mis meie ära peame, on ainult selleks, et sõnalahinguid pidada. (Wahelhüüetööerakonnast: Mujal on ka nõnda.) Mujal, — wõib olla, kuid meil on tõsisemat tööd teha. Arupärimistel on ju parlamendis oma koht, aga ma arwan, et nendega liiale ei wõi minna, nii nagu meil seda tehakse. Wäljamaal ja ka kodus saadakse mulje, et meie ainult pikki tagajärjeta kõnesid peame. Wõtame näiteks tänase arupärimise. Mis on siis õieti lahti? Mis on katki läinud, mis on siis õige riiklikult kaalu peal, et sellepärast nõnda waielda maksab? Pole muud, kui 2000 dessatiini maad, mis ajutiselt inimeste kätte tarwitada antakse. See maa ei lähe ju kuhugile kaduma, ta tuleb kõik riigile tagasi. Kõik kõnelejad räägiwad, et tarwis on hinnata kõrgemate sõjawäelaste teeneid, on tarwis anda neile autasu, aga keegi ei näita, kuidas seda tegema peab. (Wahelhüüetööerakonnast: Mis ja okson meil siis walitsus?) Walitsus tegi, aga teie pole rahul. Esimene asi, mida autasuks anda wõime, on maa, mida inimene harib oma elamiseks. Sõjawäelasel ei ole sõjawäest lahkudes mingisuguseid muid elutülespidamise allikaid, ta on sõjawäelaseks õppinud ja wõib ainult sellel alal töötada, mitte aga kuhugile kontorisse kirjutajaks minna. Selge on ometi, et niisuguste waidlustega riiki walitseda ei saa. Walitsusel on ikka palju produktiivsemat tööd teha, samuti ka Asutawal Kogul, kui nii-

wiisi päewade wiisi pikki waidlusi pidada. Kui keegi arupärimisega esineb, siis peab sel kindel siht olema, ütleme, kui walitsus ei ole hea, siis wõib ta minna ja hakame looma paremat walitsust. Kuid miks teie siis ise walitsusest ära läksite, olge head, walitsege nüüd! Olge mehed! Aga ärge esinege niisuguste wäiklustega! Nõnda nagu meil praegu arupärimistega toimetatakse, see on selge kergemeelsus ja sellel on teatawad tagajärjed riigi ja rahwa kohta. Ma panen selle arupärimise kohta lihtsa ülemineku-wormeli ette: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

M. Martna (sd.): Austatud rahwasitajad! Siin tähendati juba ühe wahelhüüdega, et autasu küsimine on tehtud arupärimiseks, ja minu eelmine kõneleja pragas, — Läänemaa keeles öeldud, — Asutawa Kogu läbi, et Asutaw Kogu liig palju arupärimistega tegemist teeb. Noh, see küll õige ei ole. Mina olen ka nende poolt, kes siin arupärimistega esinewad, ja olen selles arwamises, et arupärimised ikkagi tarwilikud asjad on, kuigi härra Reinthal teisiti arwab. Mis praegusesse arupärimisesse puutub, siis ei ole see mitte ainult pahema tiiwa arupärimine, waid hõljab terve rahwa seas üle Eesti. Kes seda salata tahab, see salgab tõsi-asja. Miks arupärimine nii laiali on läinud, sellel on mitmesugused põhjused. Seda ära hoida oleks wõinud siis, kui see asi oleks Asutawale Kogule eriseadusena ette pandud. Asutaw Kogu oleks selle kohta läbirääkimised awanud, enam-wähem põhjalikud, ja siis ei oleks sellel küsimusel mitte nõnda kaugeleulatawat kõla olnud kui praegu. Asjal ei oleks siis ka sarnast mõju olnud, ega praegust rahutut meeolu tekitanud. Walitsus toonitab, et tema kõigeparema tahtmisega asja juures olnud, et temal olnud kõigeausamad sihid. Mina ei taha sellele mitte wastu waielda. Arwan, et see nii oli. Aga meie härra põllutööminister tähendas ühe asjaolu peale, mis esimeses liinis arusaadawaks teeb, miks rahulolematust selle asja juures ilmsiks tuleb. Põllutööminister seletas nimelt, et meil sõdurid mitte sedawõrd maad ei ole saanud, nagu tema seda oleks soowinud, sest ajutine walitsus kuulutas juba, et esimeses järjekorras sõdurid maad peawad saama. Nüüd tõi põllutööminister meile kurwa teate, et maad saanud pole mitte sõdurid, waid need, keda Soome keeles nimeta-

takse „maa-petturiteks“, — maa-äraandjad. Ma ei taha öelda, et see õige oleks, igatahes aga ilmub seisukorrast, et sõdurid ei ole mitte sedawõrd maad saanud, kui nad lootsid. Teiseks oli meil mõne kuu eest juhus, kus üks kõrgem ohwitser endale autasu pakkumist tagasi lükates teates, et niikaua, kui sõdurid neile lubatud maad kätte ei ole saanud, ei wõta ka tema midagi wastu. Niisugune ütelus kaalub ometi midagi. Sõdurid ei ole veel midagi saanud, on ikka ilma maata, ja korraga saab awalikuks, et kõrgematele sõjawäelastele antakse maad. (Wahelhüüeparemaltpoolt.) Teie wõite ju seda öelda. Teie seisukohalt on see muidugi õige, mis walitsus teeb. Teie ei hakka ju mitte selle üle pead murdma, waid ütlete: walitsus on otsustanud! Kas ta otsuse täide wiib wõi ei, teie seda takistama ei hakka. (Naerparemalpool. — J. Temant, maal.: See on õigus!) Jah, see on õige. (Wahelhüüe: Kui teie seda ikka teeksite!) Nii sagedasti kui ma siin olen, ütlen ma ikka, mis õige on, kuid enamiste on see teil kibe tunda. (Naer.) Waadake, sellepärast tekib see walearwamine, nagu oleks wõimalik paarikümne kindrali mõisate pärast feodalismi jälle elule tõsta. Seda ma isiklikult ei karda, praegusel ajal on see täitsa wõimatu ja veel liiatigi sel juhtumisel, kui kindralitele maa antakse eluagseks tarwitamiseks. Muidugi wõib sellega rehkendada, et kui walitsus soowib aega pikendada, siis pikendatakse seda ka üle eluea, — aga nii hõlpsasti see ei lähe. (Hüüedeparemaltpoolt: Tuleb pikendada, tuleb!) Igatahes on see üks niisugune rahulolematuse batsillus, mis rahulolematust sünnitab, ja seda ei saa teie salata.

Mis siin wäljamaa mõjust räägiti, siis on kõigile teada, et Balti mõisnikud kogu maailmas on meie maareformi wastu tegewad. Sest seisukohast waadates, mis mitte ainult minu isiklik seisukoht ei ole, waid ka minu rühm asub sellel waatekohal, et kui meie kindralid ja kõrgemad ohwitserid ka sest maareformist osa wõtawad, siis oleks see üks tegelik kindlustus meie maareformile, sest siis kaitseksid teda ka meie kindralid. — Akl. Raamot ütles mulle muidu „õige“, kuid nüüd ta seda ei tee, sealt poolt seda maareformi ju ei soowita. — Kui kõrgemad ohwitserid sellest osa saawad ja kui nad seda koguni ihaldawad, siis on tegelikult

õieti sellega tunnistatud, et see reform ikkagi tarwilik oli. Balti parunid muidugi tarwitawad igatahes seda juhust ja panewad õige suure ja walju kella hüüdma, nagu meie härra peaminister siin ütles, — see on weel wäike asi. Nende arwates on ju niisugused warandused, nagu näiteks krahw Manteufeli mõisad, mis Puurmannist kunni Peipsi järweni ulatawad ja kellel Lätimaal weel peale selle suuri mõisaid on, loomulik maaomanduse worm, mida nemad kaitsewad. Aga sellega ei wõi meie ju mitte leppida.

Teine asi, mis meil kindralitele maaandmise wastuwõtmatuks teeb, on nimelt see demokraatia wastane waim, mis meie kõrgemate ohwitseride ringkondades walitseb. See demokraatia wastane waim awaldub wäga mitmel wiisil ja iga samm tuletab mulle seda kirja meelde, mis mõne päewa eest „Päewalehes“ ilmus ja kelle autor kõikidele teada on. Iga kõneleja on täna rääkinud sellest, missugune waim paistab sellest wälja. Seal tuuakse näiteks järgmine asi ette: walitsus on oma saamatusest aru saanud, ära nähes, et tema seda autasusaaajate nimekirja kokku seada ei oska ja on nüüd ülesandeks teinud ühele kõrgemale ohwitserile seda teha. Kui see kõrgem ohwitser selle nimekirja oli kokku seadnud, pidi see ühe teise kõrgema ohwitseri arusaamise järele puutumatu püha olema, seal ei tohtinud mitte kriipsu olla, mida muuta oleks wõinud. Austatud rahwasaitajad! Ma arwan, et meie oleme ometi wähe teisel arwamisel, natukene seda demokraatia waadet ikka on ka siin paremal pool. Meil on walitsus, ja arusaadaw on, et walitsus mitte seisukohta ei wõinud wõtta, nagu Nikolai Aleksandrowitsh, kes sellega rahule jäi, mis Nikolai Nikolaewitsh ette pani. See on wäga ilus, et meie walitsus mitte Nikolai II ei ole. Ta tarwitas seda härrat asjatundjana, kes nimekirja kokku seadis, ja kui walitsus selles wigu leidis, siis muutis ta seda õigusega. Minul ei ole selle muutmise wastu midagi, waid ma leian, et walitsus siin oma õigust õieti tarwitas.

Siis näiteks wõib nimetada ühte minu endist, wõib olla ka praegust parteiseltsilist, kes selles nimekirjas wiimaseks jäi ja mille wastu mul ka midagi öelda ei ole, sest ma arwan, et see seltsimees maaharimisest niisama palju teab, kui kõstri lehm pühapäewast. Lubatagu seda rahwasõna tarwitada, olgugi et ta talupoja-

lik on. Arwan, et temale on see täitsa ükskõik, sest muud ta selle maaga ometi teha ei saa, kui ära müüa, sest põllutööd ta wist ära õppima enam ei hakka. Minu parteiseltsimees oskab ilmas wäga palju asju, on ka wäga hea sõjamees, ja on sõja algusest kunni wiimase wõitluseni sellest osa wõtnud, aga et ta põldu harima oleks õppinud, seda ma ei tea.

Juhataja **J. Seljamaa**: Palun mitte haawawaid wõrdlusi tarwitada. (N. Kann, krst.: Noh, see lehma lugu.)

M. Martna (sd.): Ma jään siiski selle juurde. Kindralite mõisate juures tuleb weel järgmine küsimus, milles ma arwan ka dr. Raamot minuga ühes nõus on, et maaharimine meil mitte waeste asi ei ole, waid nende hooleks antakse, kes maad harida oskawad. Meie peaksime ikka silmas pidama, et maapind kõigeparemini ära kasutatud saaks. Muidu ei ole meie ühiskondlikult õigel teel. Kui ohwitser maaharimist ei tunne, siis pole temale antud maa õiges käes. Mina ei wõi mitte otsekohe eeldada, et kõik need härrad, kellele on mõeldud maad anda, tõepoolest juba põllumehed on. Sel kombel ei tohi meie mitte maaga ümber käia, meie peame seda neile andma, kes teda harida oskawad wõi kes seda vähemalt asjatundjate juhatajate abil teha wõiwad. Sõjamees wõib wäga tubli olla, ma ei kahtle selle juures ja wõib wäga osaw juhtaja wäeosas olla, ma ei kahtle ka selle juures, kuid kas ta ka nii osaw põlluasjanduses on, on küsitaw, ja on's see kõige parem wiis, kõrgematele sõjawäelastele sel kombel autasu anda? Selle juures on weel teine asi, mis sellega ühenduses seisab. Ma tulen selle juurde weel tagasi. Ma ei ole ialgi soldat olnud, weel vähem unterohwitser. (J. Temant, maal.: Siis oleksite wõinud ju ka maad saada.) Ma oleksin pidanud ju ka sellest lahti ütleva ja selle käest ära andma. Austatud rahwasaadikud! Siin tuletati juba seda meelde, et ühe kõrgema ohwitseri mõisas on juba moonakad wälja tõstetud, millest kõneleb see? Rahwas seas liigub ka teine jutt, et üks teine kõrgem ohwitser ka oma tulewast mõisat waatamas käinud, kus ta poisse, kes jõe peal paadiga sõitnud, taga ajanud ja neid minema kihutanud ja siis weel pesupesijatele ära keelanud pesu pesemast jões, mida ta ütelnud „oma“ jõe olewat. Austatud rahwasaadikud! Siin-

juures peab neile töölistele õiguse andma, kes praegusest maareformist halba kardavad. Põllutööminister tõi ette, et wallanõukogud waga halwad on maasaajate walimiseks. Maasaamise juures on sagedasti sugulus mõõduandew olnud. See kõik kõneleb sellest, et wallanõukogu mehed mitte õigel kohal ei ole. Mispärast? Sellepärast, et teised ei lase end walida, et need inimesed, kelle kasusid seal kõigerohkem, ei lase end sinna walida. Antagu siin Asutawas Kogus wõi pärast Riigikogus kõigeparemaid seadusi wälja, kuid kui kohapeal ei suudeta end kaitsta, siis on karta, et seadusi mitte ei täideta. See on üks asi, mispärast rahwa seas rahutu meeleolu kindralitele mõisate andmise asjus walitseb.

Nüüd vaatame juba kord nimetatud kõrgemia sõjawäelase kirja, seal kõneleb see härra lõwi ja kassi pesadest. See on piltlikult öeldud. Lõwi tarwitab suuremat ja kass vähemat pesa. See tuletab meelde, et suuremad maatükid kasulikamad ja vähemad kahjulikumad on. Ma olen seda juba enne tähendanud, et kui paremalt poolt keegi maad ostis, siis mitte sauna, waid suurema talu wõi suure mõisa, kui see wõimalik oli. Meie näeme selle kõrgema ohwitseri juures, et lõwipesas parem on. Sõjawäelaste seas on praegune maareform palju paksu werd sünnitanud. Seda oleks pidanud kindralite mõisate juures ka rohkem silmas pidama. Kõneidakse, et ohwitserid ärilisi asju rohkem silmas peawad ja põllutööd õige wähe tunnawad. (J. Temant, maal.: Teie tunnete aga seda äriasja hästi!) Ei, ma ei tunne seda hästi, aga niipalju olen kuulnud, et nii mõnedki meie kõrgemad sõjawäelased äriasjadega ja kaubanduslikkude asjadega palju tuttawamad on, kui põlluasjandusega. (A. Uibopuu, rhw.: Kas wabriku ärawõtmine ja ...) See on teise lehekülje peal, seda ma ei wõi weel pöörata.

Tahaksin ühte asja lõpuks weel puudutada, nimelt kui tähtis see seadus, mida siin mõlemas ülemineku-wormelis puudutatakse, ka praktiliselt on. Meil on siin öeldud, et mõeldakse anda esiteks maad autasuks 2.100 tiinu, aga meie rühma juures on arwamist awaldatud, et täna wõetakse 2.100, homme wõib wõtta 21.000 tiinu, ka see ei ole kindel, kas on see ajutiselt antud wõi eluks ajaks ja nõnda edasi. Mõlemad küljed saaksid aga palju kindlamini sellekohase seaduse

läbi ära määratud; nii- ja niipalju maad antakse, keegi ei pruugiks enam karta ega kahelda, et homme tahetakse maa ära wõtta, ja siis on jälle uut seadust waja, niisama peaks kindlasti ära määratud olema, missuguste tingimustega seda maad antakse, kas ilma mingisuguse tasuta, wõi on neil maasaajatel ka mingisuguseid maksusid maksta. Need on need küsimused ja asja küljed, mis seaduse järele igatahes kindlaks tuleksid määrata, — need olid need mõtted, mis ma pealiskaudselt siin tahtsin meelde tuletada. (A. Uibopuu, rhw.: See teine lehekülg ei tulnudki.) Ei, see wõib siis tulla, kui kommunistid siia tulewad.

Juhataja J. Seljamaa: Asutawa Kogu liikmete poolt on ette pandud käesolewa päewakorra-punkti lahendamiseks kolm ülemineku-wormelit. Kaks nendest — akl. Anderkopp'i ja akl. Oinas'e poolt — on motiweeritud; kolmas — motiweerimata — on tehtud akl. Reinthal'i poolt. Kodukorra põhjal tulewad motiweeritud ülemineku-wormelid enne hääletamisele, ja et neid kaks on, siis panen nad hääletamisele paralleelselt, selles järjekorras nagu nad sisse on tulnud. Rhs. Anderkopp'i poolt on ette pandud järgmine ülemineku-wormel: „Asutaw Kogu, tingimata tarwilikuks pidades autasu andmist meie rahwawäe juhtidele, mis peab sündima seadusandlikus korras, leiab, et Wabariigi Walitsuse otsus 15. septembrist s. a. makswate seadustega kooskõlas ei ole ja sellepärast ka seaduslikku jõudu ei saa omandada — ning läheb päewakorras edasi.“

Akl. Oinas'e ettepanek: „Ära kuulates peaministri ja põllutööministri seletusi kõrgematele sõjawäelastele maa-andmise asjas, leiab Asutaw Kogu, et maaandmine kõrgematele sõjawäelastele eluaegseks tarwitamiseks sel määral, nagu Wabariigi Walitsus seda on otsustanud, wõib sündida ainult sellekohase eriseaduse põhjal.“

Kolmas ülemineku-wormel on akl. Reinthal'i poolt: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

Panen rhs.-te Anderkopp'i ja Oinas'e ülemineku-wormelid paralleel hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud. Hääletamisele tulewad mõlemad ülemineku-wormelid poolt ja wastu. (H ä ä l e -

tatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: tööerakonna ettepanek on saanud poolt 12, vastu 27; sotsiaaldemokraatliku rühma ettepanek poolt 26, vastu 24 häält. Hääletamisele tuleb rahwaerakonna ettepanek: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 26, vastu 38 häält. Seega on sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ülemineku-wormelnähtawa enamusega vastu wõetud. Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. Väljaspool järjekorda on sõna peaministril.

8. Wabariigi Walitsuse teadaanne ametist lahkumise kohta.

Peaminister **J. Tõnisson**: Austatud rahwasaadikud! Wabariigi Walitsus on selle aja jooksul küllalt oma seisukohta seletanud, ja mul on au Wabariigi Walitsuse nimel teatada, et Wabariigi Walitsus selle otsuse järele lahkub.

Juhataja **J. Seljamaa**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud. Järgmine koosolek jääb enamuse soowil juhatuse määrata. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **Jul. Seljamaa**.

Sekretäär **H. Martna**.